

(સમય : સવારે ૯ : ૦૦ થી ૧૨ : ૦૦)

સત્સંગ પ્રાણ - ૨ : પ્રશ્નપત્ર - ૧

સૂચના :- આ પ્રશ્નપત્રમાંથી થોડા-ઘણા પ્રમાણમાં પ્રશ્નો તા. ૪ માર્ચ, ૨૦૧૮ના રોજ લેવાનાર મુખ્ય પરીક્ષામાં પુછાશે. મુખ્ય પરીક્ષામાં જવાબવહીમાં વધારાનાં પાનાં જોડીને તેમાં લખેલા ઉત્તર માન્ય ગણાશે નહિ. પરીક્ષા કાર્યાલય, અમદાવાદની પૂર્વ મંજૂરી લીધા સિવાય, મૂળ પરીક્ષાર્થીના બદલે ‘લહિયા’, ‘ડમી રાઈટર’ કે ‘અન્ય વ્યક્તિ’ દ્વારા લખાઈને આવેલી પરીક્ષાની જવાબવહી રદ ગણવામાં આવશે. એકથી વધારે પ્રકારના જુદા જુદા અક્ષરોવાળા ઉત્તરો માન્ય નહિ ગણાય. છેકછાકવાળા જવાબો માન્ય ગણાશે નહીં. અસ્પષ્ટ અને ઉકેલી ન શકાય તેવા જવાબો માન્ય ગણાશે નહિ. અભ્યાસક્રમના પુસ્તકની છેલ્લી આવૃત્તિનો જ ઉપયોગ કરવો. પરીક્ષાખંડમાં પરીક્ષા દરમ્યાન કોઈ પણ પરીક્ષાર્થીએ મોબાઈલ ફોન તથા ઈલેક્ટ્રોનિક સાધનો જેવાં કે ટેબ્લેટ, લેપટોપ વગેરેનો ઉપયોગ કરવો નહિ તથા પોતાની પાસે રાખવા પણ નહિ.

વિભાગ - ૧ : વચનામૃત - ત્રીસમી આવૃત્તિ, સપ્ટેમ્બર - ૨૦૧૫

(કુલ ગુણ : ૧૦૦)

- પ્ર.૧ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. [૪]
- બુદ્ધિવાન હોય તેને કઈ નિષ્ઠા દૃઢ કરીને રાખવી જોઈએ ?
 - ભગવાનના ભક્ત કોના પ્રતાપે કરીને કોના જેવા થાય છે ?
 - કોની પાસે સાધુ રાજીપે રહે ?
 - મ. ૧૬ પ્રમાણે પંચવિષય જીતવાનો ઉપાય લખો.
- પ્ર.૨ નીચે આપેલા પ્રશ્નોમાંથી કોઈ પણ બેના મુદ્દાસર જવાબ લખો. (ચાર થી પાંચ લીટીમાં) [૪]
- પાકા સત્સંગીનાં ત્રણ લક્ષણો વર્ણવો.
 - મ. ૧૩ પ્રમાણે શ્રીજીમહારાજનું વ્યક્તિત્વ આલેખો.
 - પ્રાણને નિયમમાં ન કર્યો હોય તો શું થાય ?
 - મહારાજને ક્યારે રાજીપો અને કુરાજીપો થાય છે ?
- પ્ર.૩ નીચે આપેલાં દૃષ્ટાંતોમાંથી કોઈ પણ એક દૃષ્ટાંત લખી તેનો સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ કરો. (ચાર થી પાંચ લીટીમાં) [૩]
- આંબલીના કચૂકાનું દૃષ્ટાંત
 - પાણીની સેરનું દૃષ્ટાંત
- પ્ર.૪ નીચેના પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ બે પ્રસંગો અભ્યાસક્રમના વચનામૃતના સંદર્ભનું પ્રમાણ આપી સમજાવો. (ત્રણ થી ચાર લીટીમાં) [૪]
- મગ્નિરામને મહારાજનું સ્વરૂપ પરિપૂર્ણ સમજાઈ ગયું તો માનનો સ્વભાવ સહેજે જીતાઈ ગયો.
 - સુરાખાયરે કુલટા સ્ત્રીને ડારો દઈને ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણ પોતાના હુકમમાં વર્તાવ્યા.
 - ખેતી કરતાં કરતાં માનસી કરનારા પર્વતભાઈની સર્વ ક્રિયા ભક્તિરૂપ બની.
 - પ્રમુખસ્વામી મહારાજની સર્વ ક્રિયા ભક્તિરૂપ છે.
- પ્ર.૫ નીચે આપેલાં અવતરણોની પૂર્તિ કરો. [૬]
- માટે ભગવાન તો ને તે સ્વતંત્ર થાય છે.
 - જેટલા ત્યાગી છે સુખ ન થાય.
 - ભગવાન ને ભગવાનના બળ આવે છે.

વિભાગ - ૨ : ભગવાન સ્વામિનારાયણ જીવનચરિત્ર ભાગ ૨, ૩ અને ૪ - છઠ્ઠી આવૃત્તિ, જૂન - ૨૦૧૨

- પ્ર.૬ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (ત્રીસેક લીટીમાં) [૧૨]
- શ્રીહરિએ પૂરા કરેલ પ્રેમી ભક્તોના મનોરથ (‘ફરી કચ્છમાં’ થી ‘અગણોતેરાનો મહાકાળ’ સુધીના જ પ્રસંગો)
 - શાંતિ તો શ્રીજીમહારાજનાં ચરિત્રોમાં જ છે. (‘રસો વૈ સઃ’ના જ પ્રસંગો)
 - શ્રીહરિનાં નારી ભક્તરત્નો (‘ડભાણમાં મહાયજ્ઞ’ થી ‘ભક્તવત્સલતા’ સુધીના જ પ્રસંગો)
- પ્ર.૭ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર ટૂંકનોંધ લખો. (દરેક ટૂંકનોંધમાં પાંચેક લીટીના બે પ્રસંગો લખવા) [૮]
- શ્રીહરિ ગરીબોના બેલી (‘ભાદરાથી બે પત્રો લખ્યા - કચ્છમાં વિચરણ’ થી ‘અમદાવાદના સૂબાનું કાવતરું’ સુધીના જ પ્રસંગો)
 - શ્રીહરિ દ્વારા અધર્મ સર્ગનો નાશ (‘ફરી કચ્છમાં’ થી ‘રસો વૈ સઃ’ સુધીના જ પ્રસંગો)
 - ગઢપુરમાં મહારાજનો પ્રૌઢ પ્રતાપ
- પ્ર.૮ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ ત્રણ પ્રસંગ વર્ણવી મનન લખો. (પ્રસંગવર્ણન આઠેક લીટીમાં તથા મનન ચારેક લીટીમાં લખવું) [૧૨]
- મને અધમણ સોનું આપો.
 - જીવનમુક્તા ગામ બગાડશે
 - પ્રથમ મણથી મંડાણ કર્યું.
 - મામૈયા પટગર મહારાજને સંભારે છે.
 - સ્વામી તો એક વલ્લભ સ્વામી
- પ્ર.૯ નીચે આપેલાં પાત્રોમાંથી કોઈ પણ એક પાત્રના પ્રસંગો વર્ણવી વ્યક્તિત્વનું આલેખન કરો. [૮]
- જેસોજી પાર્ષદ
 - કડુના કલ્યાણભાઈ (‘ભાદરાથી બે પત્રો લખ્યા - કચ્છમાં વિચરણ’ના જ પ્રસંગો)

- પ્ર.૧૦ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. [૧૦]
૧. વિરોધને જીરવવાની યોગીજી મહારાજની વિરલ દૃષ્ટિ ('સામે પૂરનાં તરણ'ના જ પ્રસંગો)
 ૨. પંચવર્તમાનની અવિયળ આરાધના : નિર્માની યોગીજી મહારાજ
 ૩. મોક્ષ દેવા મુમુક્ષુઓને વિચરે સાંજ-સવાર ('વાત્સલ્યમૂર્તિ'ના જ પ્રસંગો)
- પ્ર.૧૧ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર પ્રસંગો લખો. (દરેકમાં પાંચેક લીટીના બે પ્રસંગો લખવા) [૮]
૧. કુંડલિની જાગ્રત કરી તથા વાઘમાંથી ગાય
 ૨. જૂનાગઢી સંતમંડળ ચાણસદમાં (બ્રહ્મની અલમસ્તાઈ)
 ૩. ટાંચા સાધનની વાતો ('એય હતા દિવસો...!'ના જ પ્રસંગો)
 ૪. સારંગપુરની આસપાસ ઝોળી (સારંગપુરમાં ભક્ત સહિત ભગવાન)
- પ્ર.૧૨ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ બે પ્રસંગ વર્ણવી મનન લખો. [૬]
૧. અમદાવાદમાં એકાદશીના દિવસે યોગીજી મહારાજે કરેલી પધરામણી
 ૨. સગડીમાંથી ઊડેલો કોલસો જે ઝાડમાંથી થયો તે ઝાડનું ય કલ્યાણ
 ૩. પુરીના શંકરાચાર્ય અને સ્વામીશ્રીનું સુભગ મિલન
 ૪. સુરતના હરિકૃષ્ણભાઈને એકલા પણ રવિસભા કરવાનો નિયમ આપ્યો.
- પ્ર.૧૩ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર નિબંધ લખો. (પાંત્રીસ થી ચાલીસ લીટીમાં) [૧૫]
૧. ગુરુની મરજીના મરજીવા (સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ : ડિસેમ્બર-૨૦૧૪, પા.નં. ૨૩-૨૪)
 ૨. શાસ્ત્રીજી મહારાજના ભક્તિમય કૃતનિશ્ચયનું દર્શન : ગઢપુરમાં ભવ્ય અને દિવ્ય મંદિર (સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ : માર્ચ-૨૦૧૭, પા.નં. ૪-૯, ૪૪-૪૯)
 ૩. શ્રદ્ધા, તત્પરતા અને સંયમ : ગીતા અધ્યાય - ૪ (સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ : જુલાઈ-૨૦૧૭, પા.નં. ૪-૭, ૧૩)

* * *

જી અગત્યની જાહેરાત તમામ પરીક્ષાર્થીઓ આપણી સંસ્થાની નીચે દર્શાવેલી website - link પરથી જૂનાં વર્ષોનાં પ્રશ્નપત્રો તથા તેના ઉકેલપત્રો નિઃશુલ્ક ડાઉનલોડ કરી શકશે તથા તેની પ્રિન્ટ પણ કાઢી શકશે.

<http://www.baps.org/Satsang-Exams.aspx>

પરીક્ષાર્થી શ્રી,

સસ્નેહ જય શ્રી સ્વામિનારાયણ

સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા માર્ચ ૨૦૧૮ના નિબંધોની પૂર્વ તૈયારી માટે

નીચે જણાવેલ માર્ગદર્શન અને સૂચનો ધ્યાનમાં લેવા વિનંતી.

૧. નિબંધ એટલે કોઈ નિશ્ચિત વિષય ઉપર વ્યવસ્થિત, ચિંતનપૂર્વક અને મુદ્દાસરનું લખાણ. સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષામાં પૂછાતા નિબંધો સામાન્ય જ્ઞાનના આધારે, પરીક્ષાર્થીના દૈનિક જીવનમાં સત્સંગના સદ્વાંચન અને કથા શ્રવણ અને મનન દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ જ્ઞાનની કસોટી કરતા ૩૫ થી ૪૦ લીટીમાં લખવાના હોય છે.
૨. પરીક્ષાર્થીઓની માગણીને માન આપીને આ વર્ષે પ્રી-ટેસ્ટમાં પૂછાનાર નિબંધોના વિષયો અગાઉથી પરીક્ષાર્થીના એકાઉન્ટમાં અપલોડ કરવામાં આવ્યા છે.
૩. પ્રી-ટેસ્ટમાં જે તે પરીક્ષામાં પૂછાનાર નિબંધોના ત્રણે ત્રણ વિષયો આપવામાં આવ્યા છે. માર્ચ ૨૦૧૮ની ફાઈનલ પરીક્ષામાં આ ત્રણ વિષયોમાંથી કોઈપણ એક નિબંધ ચોક્કસપણે પૂછાશે જ. માટે જો આપ આ ત્રણે ત્રણ વિષયો તૈયાર કરશો તો આપ ચોક્કસપણે એક નિબંધ મુખ્ય પરીક્ષામાં ખૂબ જ સારી રીતે લખી શકશો.
૪. આ નિબંધોનું સામાન્ય બંધારણ, લખાણ(મેટર) જૂના ‘સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ’માંથી લેવામાં આવે છે.
૫. અહીં આપેલા નિબંધોનું લખાણ કેવળ દિશા સૂચક છે. આ જ લખાણ ગોખીને પરીક્ષામાં લખવાની જરૂર નથી. આથી વિશેષ સારા મુદ્દાઓનું ચિંતન-મનન કરી આપની રીતે પૂર્વ તૈયારી કરીને લખી શકો છો.
૬. ગુજરાતી માધ્યમ (ભાષા) સિવાયના પરીક્ષાર્થીઓ માટે : આ નિબંધોનું મૂળ પ્રકાશન ગુજરાતી ભાષામાં જ હોવાથી તેનું શબ્દશઃ ભાષાંતર ન કરતાં, તેનો ભાવાર્થ સમજીને પરીક્ષાર્થીએ પોતાની રીતે સમજીને તૈયારી કરવાની રહેશે. પરીક્ષા કાર્યાલય અંગ્રેજી કે હિન્દી ભાષામાં આ નિબંધોનું ભાષાંતર આપી નહિ શકે. તેથી ભાષાંતર કરવા અંગેનો પત્રવ્યવહાર કે ઈ-મેલ પણ પરીક્ષા કાર્યાલયને કરશો નહિ તેવી નમ્ર વિનંતી છે.
૭. ગુજરાતી ભાષા વાંચી, લખી કે બોલી ન શકતા હોય તેવા પરીક્ષાર્થીઓએ માતા-પિતા, વડીલો કે અન્ય સ્વજનો-સ્નેહીઓ પાસે વંચાવીને નિબંધનો ભાવાર્થ સમજી પોતાની રીતે, પોતાના શબ્દોમાં લખીને તૈયારી કરવાની રહેશે.
૮. One essay from the list of essays will be asked in the Final Examination of March-2018.

સત્સંગ પ્રાણ પંડ-૨

નિબંધ-૧ :

ગુરુની મરજુના મરજુવા

Firmly following guru's wishes

■ પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજ

અટલાદરા(વડોદરા)માં શાસ્ત્રીજી મહારાજ મંદિર બાંધતા હતા. મંદિરના બાંધકામમાં પાયા ખોદવાનું, ચણતર કરવાનું એ બધું કામ ચાલે. કોઠારી અક્ષરસ્વરૂપદાસની સાથે હું ત્યાં સેવામાં હતો. તે વખતે જાત મહેનત કરવી પડતી. પાયા ખોદવાના, ઈંટો આપવાની, ચણતર માટે ચૂલો પીલવાનો, કડિયાને ચૂનો આપવાનો, પથ્થર ચડાવતા હોય એટલે કડિયાને તે આપવાના. એ સમયે મજૂરનું કામ સંતો અને ભક્તો જ કરતા. તે વખતે હું પણ ત્યાં હતો અને સેવા કરતો.

એ વખતે સ્વામી શાસ્ત્રીજી મહારાજ પોતે સારંગપુર બિરાજતા હતા. તેમને બીમારી હતી એટલે ત્યાં રોકાયેલા હતા. મોટાસ્વામીના ભાઈ દાજી ઈશ્વરભાઈના દીકરા તુલસીભાઈ સ્વાભાવિક સારંગપુર સ્વામીનાં દર્શન કરવા ગયેલા. ત્યાં બે-ત્રણ વખત સ્વામીએ મને યાદ કરેલો કે નારાયણદા' જો આવે તો કથા સંભળાવે.

ભક્તચિંતામણિ મારી પાસે જ્યારે જ્યારે સાથે હોય ત્યારે સ્વામી બહુ વંચાવતા. નારાયણદા' આવે અને ભક્તચિંતામણિ વાંચે તો સારું - એ વાત શાસ્ત્રીજી મહારાજના મુખેથી તુલસીભાઈએ સાંભળેલી. આ રીતે બે-ચાર વાર યાદ કરેલા એટલે તુલસીભાઈ ત્યાંથી નીકળી તેમના ગામ પુરુષોત્તમપરે ગયા. ત્યાંથી પછી અટલાદરા આવ્યા. ત્યાં આવીને સહેજે વાત કરી. મંદિરમાં રાતની સભા ચાલે તેમાં તેમણે વાત કરી. શાસ્ત્રીજી મહારાજની બીમારીની વાતો કરી. બીજા પ્રસંગોની પણ વાત કરી. પછી મને તેમણે કહ્યું, 'સ્વામી શાસ્ત્રીજી મહારાજ તમને બહુ યાદ કરે છે.'

મને લાગ્યું કે બે ત્રણ વખત યાદ કર્યા છે અને ખાસ એમની ઈચ્છા છે, એટલે જવું જોઈએ.

તે વખતે કાંઈ ટ્રેનનું બુકિંગ કરેલું નહોતું. બીજી કોઈ તૈયારી પણ નહોતી, પણ તૈયાર થયા. અમારાં કપડાં ને ઝોળી તૈયાર જ હોય. એમાં પૂજા, પત્તર હોય. બધું બાંધી, એક સંતને લઈને અમે સ્ટેશન ઉપર ગયા. રાતની કથાવાર્તા કરી. સાડા અગિયારે નીકળ્યા. જે ગાડી મળે એમાં સારંગપુર પહોંચી જવું.

ચોમાસાના દિવસો હતા. અટલાદરાથી નીકળ્યા ત્યારથી થોડો થોડો વરસાદ હતો જ. જેમ સ્ટેશને પહોંચ્યા એમ વધારે વધ્યો. વડોદરા બહુ મોટું જંકશન છે. સ્ટેશને ફાસ્ટ, લોકલ બધી ગાડીઓ આવે. સૌરાષ્ટ્ર મેલ આવે એ કાઠિયાવાડ સીધો જાય. એ મેલમાં અમદાવાદ જવું અને અમદાવાદથી બીજી ધંધૂકા જતી ગાડીમાં જવું એમ નક્કી કર્યું.

અમે ગાડી પકડી. પણ વરસાદ એટલો બધો વરસે અને રાતનાં ત્રણેક વાગે સૌરાષ્ટ્ર મેલ વડોદરા આવેલો. લોકો સૂઈ ગયા હતા. બારીઓ બંધ હતી. ગિરદી પણ ખૂબ હતી. અમે ચડ્યા ખરા, દરવાજો ખોલવા ગયા, પણ દરવાજો કોઈ ખોલે નહીં. અંદરથી બંધ કરીને લોકો સૂઈ ગયેલા. ગાડી ઊપડી. ગાડી ઊપડી એટલે બારણાંના સળિયા પકડીને ટીંગાઈ રહ્યા. ગાડી ચાલી એટલે વરસાદ આવે, પવન જોરદાર આવે, બધું આવે. પણ અમે ડબ્બાના પગથિયે ઊભા જ રહ્યા. નડિયાદ અને મહેમદાવાદ બે સ્ટેશન કરીને ગાડી અમદાવાદ પહોંચે. રસ્તામાં કોઈએ દરવાજો ન ખોલ્યો એટલે

એમ ને એમ ઊભા ને ઊભા અમદાવાદ પહોંચ્યા. વરસાદ વરસતો હતો એટલે પલળતાં પલળતાં પહોંચ્યા.

અમદાવાદ પહોંચ્યાં પછી અમારે ગાડી બદલવાની હતી. ધંધૂકાની નાની મીટર ગેજ લાઈન બોટાદ થઈને જાય. વરસાદ તો ચારે બાજુ ખૂબ હતો. સૌરાષ્ટ્રમાં પણ બધે જ વરસાદ ચાલુ જ હતો. અમદાવાદ ઊતર્યા ખરા, અને પેલી ગાડીમાં બેસવા ગયા, પણ ત્યારે સમાચાર મળ્યા કે આ ગાડી આજે બંધ છે. વચમાં પાણી ખૂબ આવ્યું છે એટલે રેલવેના પાટા ધોવાઈ ગયા છે, એટલે ગાડી જશે નહીં. અમે વિચાર કર્યો કે આ ગાડી બંધ છે તો હવે જવું ક્યાં? વળી વિચાર થયો કે પાછા આપણે સૌરાષ્ટ્ર મેલમાં જઈએ. એ ગાડી વીરમગામ જાય ને ત્યાંથી બોટાદ જવાની નાની મીટર ગેજ ગાડી મળી જાય.

સૌરાષ્ટ્ર મેલમાં આવીને અમે પાછા ગયા. અમદાવાદ શહેર એટલે ઘણા બધા ઊતરી ગયા હતા એટલે બેસવાની સારી જગ્યા મળી ગઈ. વરસાદ ચાલુ હતો. બે-ત્રણ સ્ટેશન ગયા એટલે ટીટી આવ્યો, ટીટી એટલે ટિકિટ ચેક કરે તે. ટિકિટ ચેકર. તેને ટિકિટ બતાવવી પડે. અમારી પાસે ટિકિટ તો હતી પણ ધંધૂકા લાઈનની હતી. આ લાઈન ઉપરની નહોતી. એટલે એણે અમને કહ્યું, ‘તમારી ટિકિટ આ લાઈનની નથી અને તમે આ લાઈનમાં આવ્યા છો તેથી તમારે પૈસા આપવા પડશે.’ અમે કહ્યું, ‘અમારી પાસે પૈસા છે નહીં, અમે પેલી ગાડીમાં જવાના હતા પણ ત્યાં રેલવે લાઈન તૂટી ગઈ છે એટલે અમે આ ગાડીમાં આવ્યા છીએ.’ ‘પણ તમારે પૈસા આપવા જ પડશે.’ અમે કહ્યું, ‘અમે સંતો છીએ, અમારી સાથે કોઈ છે નહીં, અને અમે પૈસા રાખતા નથી, અને આવો બનાવ-પ્રસંગ બન્યો છે એટલે અમારે અહીં આવવું પડ્યું છે. અમારા કોઈ હરિભક્ત મળશે તો આગળ તમને પૈસા અપાવીશું, પણ અત્યારે અમારી પાસે પૈસા છે નહીં.’ ભગવાનની દયાથી એમના જીવમાં બેઠું. બહુ સારું, સાધુ છે ને કહે છે તે બરાબર છે. એટલે એણે કોઈ આગ્રહ કર્યો નહીં.

પછી અમે વીરમગામ ઊતર્યા અને ત્યાંથી બીજી નાની ગાડીમાં સુરેન્દ્રનગર થઈ લાંબો ચકરાવો કરી બોટાદ પહોંચ્યા. વરસાદ તો ખૂબ વરસતો હતો. બધે પાણી પુષ્કળ હતું. સ્ટેશને ઊતર્યા. ત્યારે સારંગપુર જવા ગાડી-ઘોડાગાડી કોઈ મળે નહીં. બોટાદથી ૧૦-૧૨ કિલોમીટર થાય ને ત્યાં જવાનું પણ કોઈ સાધન હતું નહીં. જૂના મંદિરનો એક માણસ બળદગાડી લઈને ત્યાં આવેલો. તેણે કહ્યું, ‘તમારો સામાન આમા મૂકો, હું લેતો આવું છું.’ અમારાં પોટલાં અમે તેમાં મૂકી દીધાં ને અમે ચાલવા લાગ્યા. પણ ચારે તરફ પાણી. કોઈ જગ્યાએ પાણી કેડ સુધી આવે, કોઈ જગ્યાએ ગળા સુધી ને કોઈ જગ્યાએ તેનાથી વધારે આવે. વોકળામાંથી પાણી વહેતું આવે એટલે નદીમાં પાણી પુષ્કળ હતું. અમને પણ વિચાર થયો કે આમાં ઊતરીશું તો તણાઈ જઈશું, કાં તો ડૂબી જઈશું. તેથી અમે ઊભા રહ્યા.

ત્યાં એક ભરવાડ ત્યાં આવ્યો. બોટાદ તરફથી. અમને પૂછ્યું, ‘ક્યાં જવું છે?’ ‘સારંગપુર.’ ‘ચાલો, હું પણ તમારી સાથે આવું છું.’ એટલે અમને થયું કે સારું થયું કે સાથ મળી ગયો. એની સાથે સાથે ચાલ્યા. પાણી વધારે હોય તો એ અમારો હાથ ઝાલીને અમને પાર ઉતારી દે. તે રીતે અમે સારંગપુર પહોંચ્યા. ભરવાડ તો ગામ આવતાં છૂટો પડી ગયો. અમે શાસ્ત્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરવા ગયા. સ્વામી ઓરડામાં પોઢ્યા હતા. સ્વામીનાં દર્શન કર્યાં, દંડવત કર્યાં. અમને જોઈ સ્વામી બહુ રાજી થયા. અટલાદરાથી કેવી રીતે આવ્યા? તે બધી વાત કરી. આવી પરિસ્થિતિની વાત સાંભળી રાજી થયા. પલંગમાં બેઠા થઈ મળ્યા. ભીનાં કપડાં હતાં એટલે આપણને જરા ક્ષોભ થાય કે સ્વામીનાં કપડાં ભીનાં થઈ જાય, પણ તોય ભેટ્યા. એમણે રાજી થઈને બે હાથ મૂકીને આશીર્વાદ આપ્યા કે આટલું કષ્ટ વેઠીને આવ્યા છો તો મહારાજ રાજી થશે. પછી નાહ્યા અને પાઠ પૂજા કરી. રાત્રે ભક્તચિંતામણિ વાંચી. આ પ્રસંગથી સ્વામી બહુ રાજી થયા. આપણી ભક્તિ થઈ ગઈ.

ભલે થોડું કષ્ટ પડ્યું, પણ સ્વામીનો રાજીપો થઈ ગયો અને સ્વામીની થોડી સેવા થઈ એનાથી આપણને સંતોષ છે.

(તા. ૨૮-૯-૧૯૯૬ના રોજ કરેલો વાર્તાલાપ) ♦

નિબંધ-૨ :

શાસ્ત્રીજી મહારાજના ભક્તિમય કૃતનિશ્ચયનું દર્શન : ગઢપુરમાં ભવ્ય અને દિવ્ય મંદિર

The devotional determination of Shastriji Maharaj: Grand and divine mandir in Gadhada

ઘેલા નદીના કાંઠે વસેલું ગઢપુર એટલે કે ગઢડા નગર ચૂડાસમા ક્ષત્રિયો અને કાઠી ક્ષત્રિયોનાં ૮૦૦ વર્ષના ઇતિહાસનું સાક્ષી છે.

ગઢડાના ઇતિહાસનાં બીજા ૧૨મી સદી સુધી વિસ્તર્યા છે. ૧૨મી સદીમાં જૂનાગઢના ચૂડાસમા રાજવી રા' નવઘણના એક યુદ્ધવીર પુત્ર રા' કાને યુદ્ધવ્યૂહ માટે ઘેલા નદીના કાંઠે ટેકરા પર એક ગઢ રચ્યો હતો. ગઢવાળા આ ટેકરાની નીચે, સને ૧૬૭૩ (સં. ૧૭૨૯)માં ખાયર અટક ધરાવતા કાઠી ક્ષત્રિયોએ નાનું એવું નગર વસાવ્યું હતું, એ જ ગઢપુર, અને એ જ હાલનું ગઢડા. નવા વસાવેલા ગઢપુરની સુરક્ષા માટે કાઠી ક્ષત્રિયોએ એક બીજો ગઢ પણ રચ્યો હતો. તેથી ગઢપુર નામ વધુ સાર્થક થયું હતું. સંસ્કૃત સાહિત્યમાં તેને દુર્ગપુર તરીકે સંબોધવામાં આવ્યું છે.

ગઢડાના ઇતિહાસનાં છૂટાં છવાયાં તમામ પૃષ્ઠોને એકત્રિત કરીને એક પલ્લે મૂકો અને બીજે પલ્લે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ સાથેના તેના અભિન્ન સંબંધને મૂકો તો, તો નિઃશંક એ પલ્લું ભારે બની જાય. ભાવનગર મહારાજા વખતસિંહજીના દસ્તાવેજી સાહિત્યમાં ગઢડાનું સ્થાન નોંધપાત્ર રહ્યું છે. પરંતુ બ્રિટિશ ઇતિહાસકાર જેમ્સ બર્જેસ, હેનરી જ્યોર્જ બ્રિગ્સ, કર્નલ જેમ્સ વોટ્સન વગેરેએ પણ ગઢડાને સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય સાથે સાંકળીને તેનું મહત્ત્વ અનોખું આંક્યું છે.

૨૦૦ વર્ષ પહેલાં સને ૧૮૦૩માં સ્વામિનારાયણ ભગવાન અહીં આવીને જીવા પૂજા ખાયર તથા એભલ બાવા ખાયરના મહેમાન થયા હતા. ગામડે ગામડે વિચરીને સમગ્ર ગુજરાતમાં આધ્યાત્મિક ક્રાંતિ કરનાર સ્વામિનારાયણ ભગવાને, દાદા ખાયર(ઉનડ એભલ ખાયર) અને ભક્તોના ભક્તિભાવથી સને ૧૮૩૦ સુધી આ નગરને પોતાના નિવાસનું કેન્દ્ર બનાવ્યું હતું. ત્યારથી આ નગર સ્વામિ- નારાયણ સંપ્રદાયનું મૂર્ધન્ય તીર્થસ્થાન બન્યું છે.

ગઢડા એટલે એક એવું મહાન પ્રાસાદિક તીર્થધામ કે જેની રજે રજને ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના પાવનકારી સ્પર્શથી દિવ્યતા પ્રાપ્ત થઈ છે. આ એક એવું નગર છે કે જ્યાં સ્વયં પરબ્રહ્મ પરમાત્માએ નિવાસ કરીને વિશ્વના આધ્યાત્મિક ઇતિહાસના અનેક મહાન અધ્યાયો રચ્યા છે.

ઇતિહાસના પાનાંઓ પર કંડારાયેલી સતત ૨૫ વર્ષો સુધીની શ્રીહરિની અનેક ગઢપુર-લીલાઓમાં તેમની એક અનુપમ સ્મૃતિ એટલે ગઢપુરમાં મંદિર કરવાનો તેમનો મહાન સંકલ્પ.

સંપ્રદાયના ઇતિહાસ-ગ્રંથોમાં વર્ણવ્યા મુજબ, સ્વામિનારાયણ ભગવાને ગઢડામાં ઘેલા નદીના તટે ટેકરા પર સુંદર મંદિર રચવાનો દૃઢ સંકલ્પ જ નહીં, પરંતુ દીર્ઘ આયોજન પણ વિચાર્યું હતું. સંપ્રદાયના ગ્રંથો તેની ચિત્રાત્મક માહિતી આપે છે. તેના કેટલાક અંશો માણીએ:

એક દિવસ તેઓ મંદિરનું આયોજન કરવા માટે સહાયક પાર્ષદો સાથે ટેકરા પર જઈ પહોંચ્યા. તે સમયે ટેકરા પર ગઢ હતો. તેની સોંસરવા ચાલીને ત્યાં પહોંચ્યા તે વેળાનું ગ્રંથસ્થ વર્ણન વાંચો:

‘જીવાખાયરના દરબાર આગળ થઈને (સ્વામિનારાયણ ભગવાન) ગઢ સોંસરા થઈ ઘેલા નદી તરફ બારીયેથી ઊતર્યા ને બારીથી ઊગમણી તરફ એક કોઠો છે ત્યાં જઈને કોઠાથી દક્ષિણાદી તરફ ઊભા રહ્યા. મહારાજ બોલ્યા જે

‘આ જગ્યા છે તે વચ્ચે મંદિર કરીએ તો સારું.... ને આંહીથી આથમણી તરફ જે મસીદ છે ત્યાં સુધી ઉપલો ગઢ નીચે ઉતારી... પછી ગઢથી ઉત્તરાદી તરફ જીવાખાયરના દરબાર સુધી બધી જમીનમાં ધૂળ પૂરી સરખી કરીને તેને ફરતો ચારે તરફ ગઢ(કંપાઉન્ડ વૉલ) કરવો ને તે ગઢનો એક દરવાજો જીવાખાયરની ડેલી પાસે મૂકવો ને એક દરવાજો આ કોઠાથી ઉત્તરાદી તરફ કરવો ને એક દરવાજો નદીમાં જાવાનો આપણે ઊભા છીએ તે જગ્યાએથી મસીદ વચ્ચે કરવો ને એ ત્રણ દરવાજા વચ્ચે મંદિર કરવું ને આ જમીન ઊંચી છે માટે મંદિર બહુ શોભતું ને ઊંચી બાંધણી સારી આવશે.’ (શ્રીહરિચરિત્રચિંતામણિ, ભાગ - ૨, વાત: ૧૩૨)

સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના આદિ આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ દ્વારા વિરચિત ‘શ્રીદુર્ગપુરમહાત્મ્ય’ ગ્રંથનાં વર્ણનો મુજબ તો સ્વામિનારાયણ ભગવાન ટેકરા ઉપરના આ સ્થળે અનેક વખત આવ્યા હતા. ગ્રંથનાં મૂળ અવતરણો જ વાંચો :

■ ‘શ્રી જીવાખાયરના દરબારથી દક્ષિણ તરફના ટેકરા ઉપર... સુંદર મંદિર કરવાનો વિચાર પણ કર્યો હતો. પછી સર્વજ્ઞ શ્રીહરિએ તે દરબારગઢની બધી જ ભૂમિ કુશળ શિલ્પીઓ પાસે મપાવી હતી. હે રાજનું! આ દરબારગઢથી આરંભીને દક્ષિણ દિશામાં ઉન્મત્તગંગાને કિનારે બળબળિયા સુધી ઘાટ (પગથિયાં) બંધાવવાનો પણ સંકલ્પ કર્યો હતો.’ (શ્રીદુર્ગપુરમહાત્મ્ય: અધ્યાય ૨૫, પૃષ્ઠ ૮૫)

■ ‘ઉન્મત્તગંગા(ઘેલા) નદી તરફનો જે જૂનો ગઢ છે ત્યાં શ્રીહરિ ઘણી વાર પ્રસન્ન થઈને બેસતા હતા. હે રાજનું! કેટલાક ભક્તોને સાથે લઈને શ્રીહરિએ કાંઈ કાર્ય કરવાની (મંદિર કરાવવાની) ઈચ્છાથી ગઢની ચારે બાજુ ફરીને ભૂમિની માપણી કરાવી હતી.’ (શ્રીદુર્ગપુરમહાત્મ્ય: અધ્યાય ૧૫૭, પૃષ્ઠ ૪૬૧)

■ ‘શ્રીહરિએ એક વખત મનમાં સંકલ્પ કર્યો હતો કે ઘેલાકાંઠે ગઢના ઉગમણા કોઠાથી લઈને આથમણા કોઠા સુધી સુંદર ઘાટ બંધાવીએ.’ (શ્રીદુર્ગપુરમહાત્મ્ય: અધ્યાય ૧૫૭, પૃષ્ઠ ૪૬૧)

હવે ઉપરના ગ્રંથોનાં વર્ણનોનો સારાંશ કાઢશો તો ચિત્ર વધુ સ્પષ્ટ થશે. આ છે એ સારાંશ:

૧. ટેકરાની ભૂમિને સુપેરે વિકસાવવા શ્રીહરિએ સંપૂર્ણ ટેકરાનું માપ મપાવ્યું. ૨. ટેકરા પર તેમજ તળેટીમાં પુરાણ કરીને જમીન સમથળ કરાવવી. ૩. જમીનની મધ્યમાં ઊંચી બાંધણીવાળું સુશોભિત મંદિર કરવું. ૪. મંદિરની ચારે તરફ સંકુલ વિકસાવવું અને તેના ફરતી કમ્પાઉન્ડ વૉલ(ગઢ) રચવી. ૫. સંકુલ ફરતે દીવાલમાં ઉત્તર દિશામાં, પૂર્વ દિશામાં અને દક્ષિણ દિશામાં ત્રણ દ્વાર રચવાં. ૬. ટેકરા ઉપરના મંદિરથી નીચે ઘેલા નદી સુધી પગથિયાં (ઘાટ) રચવાં. કેટલું સુંદર આયોજન!

જો કે તેમની આ ઈચ્છા તે સમયે પૂર્ણ ન થઈ શકી અને સન ૧૮૩૦માં માત્ર ૪૯ વર્ષની વયે તેઓ સ્વધામ પધાર્યા. પરંતુ આવા સર્વોપરી પરમાત્માના સંકલ્પો સમયની ક્ષિતિજોને પેલે પાર જઈને પણ પૂર્ણ થઈને જ રહે છે.

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના એ સંકલ્પને સાકાર કરવા માટે તેઓના તૃતીય આધ્યાત્મિક અનુગામી અને બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થાના સંસ્થાપક બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજે મહાન યજ્ઞ આદર્યો. સતત ચાર-ચાર દાયકાઓ સુધી અનેક કષ્ટો અને વિઘ્નોને હસતે મોંએ સ્વીકારીને બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજે જે પ્રયંડ ભક્તિસભર પુરુષાર્થ કર્યો છે, તેની ગાથા એક વિશાળ ઇતિહાસ - ગ્રંથની ગરજ સારે છે.

વાત એમ હતી કે જ્યાં ભક્તરાજ જીવાખાયર અને ભક્તરાજ દાદાખાયરના સહિયારા ભાગમાં આવતો ઘેલાતટનો એ ટેકરો શ્રીહરિના ધામગમન બાદ ગોહિલવાડ- ભાવનગર રાજ્યના કબજામાં આવી ગયો હતો. પરિણામે તે એવો સમય હતો કે ભાવનગર રાજ્ય પાસેથી એ જમીન મેળવીને તેના પર ગઢડામાં બીજા મંદિરનું નિર્માણ કરવાનો વિચાર કરવો એ સ્વયં જ એક અત્યંત મોટા પડકારરૂપ બાબત હતી. એમાંય અનેક કષ્ટોની કાંટાળી કેડી પર એક નવી સંસ્થા તરીકે હજુ તો માંડ પાપા પગલી કરી રહેલી બી.એ.પી.એસ. સંસ્થા અને તેના સ્થાપક બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજ માટે તો એ કાર્ય કેટલું કઠિન હશે તે કલ્પી પણ શકાતું નથી. આમ છતાં, ૧૯૧૧થી અત્યંત દૃઢ વિશ્વાસ સાથે બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજે તો પોતાનો કૃતનિશ્ચય જાહેર કરી તેની આગોતરી ભવિષ્યવાણી ઉચ્ચારવા માંડી હતી.

હજુ તો બોચાસણ મંદિરના નિર્માણનું કાર્ય અધૂરું હતું. સારંગપુરના મંદિરનું નિર્માણકાર્ય પણ ચાલી રહ્યું હતું, તેવા અરસાનો એક પ્રસંગ છે. શાસ્ત્રીજી મહારાજ ગઢડા પધાર્યા હતા. આણંદના શ્રી મણિભાઈ નારણભાઈ (પૂજ્ય મહંત

સ્વામી મહારાજના પૂર્વાશ્રમના પિતાશ્રી) તેઓની સાથે હતા. અહીં એક સાંજે શાસ્ત્રીજી મહારાજ ઘેલા નદીએ સ્નાન-શૌચ માટે પધાર્યા હતા. શૌચવિધિ બાદ તેઓને માટીથી હાથ ધોવડાવતા મણિભાઈને તેમણે કહ્યું, ‘આ સામે ગઢ ઊંચો છે તે દીઠો?’

એમ કહીને કહ્યું: ‘શ્રીજીમહારાજને આની ઉપર મંદિર બાંધવું હતું.’ પછી કહે: ‘આ ગઢ ઉપર આપણે હિંદુસ્તાનમાં ન હોય તેવું મંદિર બાંધવું છે, ને ઊંચે બાંધવું છે. તે પાંચ દસ ગાઉથી માલૂમ પડે, ને જેવો બનારસમાં મણિકર્ણિકાનો ઘાટ છે તેવો ઘાટ આ ઘેલા નદી ઉપર બાંધવો છે. જેથી દરેક યાત્રાળુ ઘાટ ઉપર સ્નાન કરે ને પછી આપણા મંદિરમાં ઘાટ ઉપર થઈને દર્શન કરવા આવે. વળી, જેમ મણિકર્ણિકાના ઘાટ ઉપર લોકો દૂર દૂરથી દેહનો અગ્નિસંસ્કાર કરવા આવે છે તેમ અહીં પણ થશે. એવું મહાપવિત્ર આ સ્થળ છે.’ (યજ્ઞપુરુષ સ્મૃતિ ગ્રંથ/૧૪૨)

સન ૧૮૨૦-૨૫ના એ જ અરસાની વાત છે. હજુ તો સારંગપુરના મંદિરનું નિર્માણકાર્ય પણ પૂર્ણ નહોતું થયું તેવા સમયે શાસ્ત્રીજી મહારાજે સારંગપુરમાં ભાદરવા માસની પારાયણ પ્રસંગે સૌને સંબોધતાં કહ્યું હતું: ‘મહારાજનો અસલ સંકલ્પ તો ટેકરા ઉપર જ મંદિર કરવાનો હતો. તે તે વખતના સંજોગોમાં ન થયું. હાલ, હવે આપણે એ કરવાનું છે. મહારાજની એ ઈચ્છા છે. ત્યાં આપણે ત્રણ શિખરનું સુંદર આરસનું મંદિર કરવું છે.’ (બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજ ભાગ - ૧/૫૮૧)

જો કે મંદિરના નિર્માણનું કાર્ય કરતાં પહેલાં તેની જમીન મેળવવાનું કાર્ય પણ સૌને દુષ્કર લાગતું હતું. સતત બે દાયકાઓના પ્રયાસ બાદ શાસ્ત્રીજી મહારાજે વિધિવત્ અરજી કરી. સન ૧૮૩૮માં વિધિવત્ એક સમિતિ રચીને તેમણે, તે સમિતિ વતી ભાવનગર રાજ્યના મહારાજા કૃષ્ણકુમારસિંહજીને રાજ્યના રજિસ્ટર્ડ સ્ટેમ્પ પેપર ઉપર જમીન માટે અરજી કરી. આ અરજીની સાથે તેમણે ટેકરાનું એક ડ્રોઈંગ પણ તૈયાર કરીને જોડ્યું હતું. બી.એ.પી.એસ. સંસ્થાના તત્કાલીન સેક્રેટરી શ્રી રેવાશંકર ત્રિવેદી(ધોળકા) દ્વારા કરાયેલી એ વિધિવત્ અરજીનો માત્ર દોઢ જ મહિનામાં વિધિવત્ જવાબ આવી ગયો: ‘ના!’ અને તે પણ ખુદ મહારાજા કૃષ્ણકુમારસિંહજીની સહી સાથે! કેટલાક લોકોની દૃષ્ટિએ તો હવે એ ભૂમિ મેળવવાનાં બધાં જ દ્વાર સદાને માટે બંધ થઈ ગયાં હતાં. પરંતુ એના કારણે શાસ્ત્રીજી મહારાજની શ્રદ્ધા કે ધીરજમાં તો લેશ પણ ઓટ ન આવી.

શાસ્ત્રીજી મહારાજ ગઢડાના ઘેલા તટના ટેકરાવાળી જમીન સંપાદિત કરવા માટે એટલા બધા કટિબદ્ધ હતા કે તેમને ક્યાંયથી પણ સમાચાર મળે કે ભાવનગરના મહારાજા સુધી પહોંચીને તેમને આ અંગે વિનંતી કરી શકાય તેમ છે, તો તેઓ તરત જ એ માટે અત્યંત ઉત્સાહમાં આવીને પ્રયત્નશીલ બની જતા. વેકરીવાળા શ્રી મૂળુજી સરવૈયા ભાવનગર રાજ્યના મહારાજાના રાજરાણી બા સાહેબ વિજયકુંવરબાનાં અંગત સલાહકાર તેમજ રાજ્યના વગદાર અધિકારી સામંતસિંહજી હરિસિંહજીના સંબંધી થાય છે. મહારાજા કૃષ્ણકુમારસિંહજી સુધી વાત પહોંચાડવામાં સામંતસિંહ ઘણા કામ આવે તેમ હતા. તેથી મૂળુજી દરબારને કહી સ્વામીશ્રીએ વારંવાર યાદ કરાવ્યું કે ગઢડાની જમીનનું શું થયું?

શિવલાલ શામજી કોન્ટ્રાક્ટર નામે એક સત્સંગી ગઢડામાં મંદિર માટે પોતાની રીતે મહેનત કરતા હતા. તે વાત જાણીને શાસ્ત્રીજી મહારાજે પત્રો દ્વારા તેની પાછળ પણ પ્રયાસ કર્યો. બીજી તરફ, ગઢડાના નગરશેઠ મોહનભાઈ મોતીચંદને કોઈકે શાસ્ત્રીજી મહારાજના આ કાર્યમાં ન ભળવા માટે કહ્યું હતું, શાસ્ત્રીજી મહારાજને તેની જાણ થતાં તેમને પણ આ કાર્યમાં ભળવા માટે જણાવ્યું. શાસ્ત્રીજી મહારાજ વતી તેઓને પત્રમાં નિર્ગુણદાસ સ્વામીએ લખ્યું હતું: ‘આપના ઉપર અમારે પૂર્ણ વિશ્વાસ છે. માટે મનમાં આનંદ માનીએ છીએ. આપે કામ કરવામાં પ્રથમ પગથિયું જે માંડ્યું, તેમાં હીંમત રાખી ત્યા, સૌને જાણ પડે, એમ કરવાનો આરંભ કર્યો, ને તેમાં ઠેઠ સુધી બળ વાપર્યું. હીંમત રાખીને તે કામ થઈ ગયા પછી ત્યા લોકોના શબ્દોથી પ્રથમનો વેગ ઊતરી ગયા પછીના આ શબ્દો ગણાય. આપ મહાન મુત્સદ્દી ને ન્યાયી ને પરોપકારી છો તો આ કાર્યમાં આપને ભળવું. આપને પરોપકારવાળું, ગરીબ લોકોને પણ ઉપયોગી શ્રી સ્વામિનારાયણના સંપ્રદાયની પુષ્ટી-પ્રોપરટી વધે છે, ને ગામની શોભા વધે છે. બહારથી રૂપીયા બે-ત્રણ લાખ પેસી ને રાજ્યના ગામોની શોભામાં વૃદ્ધિ કરનાર સાર્વજનિક, લાખો માણસોને ઉપયોગી કથાવારતા ને જ્ઞાનબોધ-સંસ્કૃત પાઠશાળા સ્થપાય આ બધાં કાર્યો ભવિષ્યમાં થાવાનાં. હેતુવાળાં મનાય, તો જેમ બને તેમ જલદી નિકાલ આવે. તો તેમ કરો તો કૃપા. પછી આપની ઈચ્છા. અમોએ તો મહારાજ ઉપર નાખ્યું છે. માટે જ્યારે એમને મરજી હશે, ત્યારે

પાર પાડશે. આ તો આપણા પુરુષપ્રયત્નની પુષ્ટિ માટે જણાવ્યું છે. શાસ્ત્રીજી મહારાજ જેવા પુરુષને રાજી કરવા વખત આવ્યો છે.’

જો કે નગરશેઠ મોહનભાઈ જાણતા હતા કે ટેકરા ઉપર મંદિર રચવું એ અનેક દૃષ્ટિએ કેવી પડકારજનક બાબત છે. તેમણે શાસ્ત્રીજી મહારાજને રાજી રાખવા આ કાર્યમાં સહયોગ આપવાની હા તો પાડી, પરંતુ તેમણે શાસ્ત્રીજી મહારાજને એ સમજાવાનો પણ પ્રયાસ કર્યો કે તેઓ ટેકરાનો આગ્રહ મૂકી દે. પરંતુ શાસ્ત્રીજી મહારાજે કહ્યું હતું: ‘ગઢડામાં શ્રીજીમહારાજે ટેકરા પર મંદિર કરવાનો સંકલ્પ કર્યો હતો. માટે એ સ્થાને જ મંદિર કરવું છે.’ મોહનભાઈએ કહ્યું: ‘પરંતુ તમારે એ ટેકરો સરખો કરવામાં લાખો રૂપિયા વપરાઈ જશે. ગઢડામાં તમે બીજી સીમ બાજુ મંદિર કરો, રાધાવાવ બાજુ પણ પ્રસાદીની ઘણી જગ્યાઓ છે. બીજી પણ કેટલીય પ્રસાદીની જગ્યાઓ છે.’ પરંતુ શાસ્ત્રીજી મહારાજ કહે, ‘ગઢડામાં તો બધી જગ્યા પ્રસાદીની જ છે, પણ શ્રીજીમહારાજે મંદિર કરવાનો સંકલ્પ ટેકરા ઉપર કર્યો છે એટલે મારે ત્યાં જ મંદિર કરવું છે. મહારાજને ત્યાં બેસવું છે તો રાજપલટો થશે ને જગ્યા મળશે ને મહારાજ બેસશે.’

જો કે નાણાંની એક દૃષ્ટિએ મોહનભાઈની વાત કેટલાકને ઠીક લાગતી હતી. કારણ કે, નાણાંની તંગી ખરેખર અસહ્ય હતી! એ સમયે સંસ્થા સ્થપાયોને લગભગ ૪૦ વર્ષ વીતવા આવ્યાં હતાં, ત્યારે પણ સંસ્થાનાં મંદિરોમાં આર્થિક સ્થિતિ કેવી પાતળી હતી તેનો એક અંદાજ શાસ્ત્રીજી મહારાજના એક પત્ર પરથી આવે છે. ઘનશ્યામ સ્વામીને સંબોધીને એક પત્રમાં તા. ૨૫-૨-૧૯૪૧ના રોજ તેઓ લખે છે: ‘અહીં ધર્મશાળાનું કામ ચાલે છે, કથા-પારાયણ થસે. ચોખા-દાલ બીલકુલ નથી. તે મગ લાવી કામ લઈએ છીએ. પણ મે’માનને મગની ખીચડી ન હોય. માટે આપને તસ્તી (તસ્દી) આપી છે તે જરૂર હરિભક્તોને કાગળ વંચાવી શ્રદ્ધા પ્રમાણે સારંગપુરના ઠાકોરજીની ઝોલીની સેવા કરાવસો.’

આમ છતાં, ગઢપુરમાં શ્રીજીમહારાજનો સંકલ્પ પૂર્ણ કરવા માટે શાસ્ત્રીજી મહારાજને ટેકરા પર જ મંદિર કરવાની દૃઢતા હતી, અને તેમાં પણ, સમગ્ર મંદિર આરસમાંથી રચવાનો સંકલ્પ હતો, એટલું જ નહીં, એમના જીવનના ૮૦મા વર્ષ પછી આવો સંકલ્પ કર્યો હતો! તેનું સૌને અપાર આશ્ચર્ય થતું હતું.

આ દરમિયાન સન ૧૯૪૧માં શાસ્ત્રીજી મહારાજે ગઢડામાં આહીરના ચોરા પાસે હરસુરભાઈ સોનીનું નાનું મકાન ખરીદીને તેમાં હરિમંદિર કર્યું હતું, આ મકાનની ખરીદશક્તિ પણ નહોતી એટલે એ સમયે તેની આઠ હજાર જેટલી રકમ છૂટી છવાઈ પારાયણો કરીને ભેગી કરી હતી. ટેકરાની ‘મોટી’ વાતો કરનારા શાસ્ત્રીજી મહારાજે ગઢડામાં આ નાનું સરખું હરિમંદિર કર્યું તેથી કેટલાક એ સમયે હાંસી ઉડાવતા હતા, જો કે શાસ્ત્રીજી મહારાજ અહીંના ભવ્ય ભવિષ્યને જાણે નજરે નીરખતા હતા! યોગીજી મહારાજ પણ ગઢડામાં આ વખતે સાથે જ હતા. તેમણે નિર્ગુણ સ્વામીને આ વિચરણના અહેવાલનો સુંદર પત્ર ખાનદેશ લખી મોકલ્યો: ‘વિ. આ વખતે ગઢડામાં સતજુગ વરતાણો. મોહનલાલ (નગર) સેઠ મળ્યા હતા. સંભારતા હતા ને ઘણા જ બળમાં છે. (જૂના)મંદીરમાં સતજુગ વરતાણો છે...’

શાસ્ત્રીજી મહારાજ અને યોગીજી મહારાજની નજીક ક્યારેય હતાશા ફરકી પણ શક્તી નહોતી, એમને તો ‘સતજુગ વરતાતો’ હતો. અને એના ફળસ્વરૂપે જ તેમનો ઉત્સાહ પણ સ્પષ્ટ હતો.

અંતે એમની એ અતૂટ શ્રદ્ધાના પરિણામ સ્વરૂપે એ ધન્ય દિવસ આવી ગયો, જેની તેઓ પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા. ગઢડામાં ટેકરા પર શ્રીહરિની પ્રાસાદિક ભૂમિ પ્રાપ્ત થવાનાં ઐંધાણ આવી ગયાં. શાસ્ત્રીજી મહારાજે સહજતાથી ઉચ્ચારેલા શબ્દો સાચા પડ્યા: ‘રાજપલટો થશે અને જમીન મળશે.’ સન ૧૯૪૭માં ભારતની આઝાદી સાથે તમામ રજવાડાંઓનું વિલીનીકરણ થયું, ભાવનગરનું રજવાડું પણ અખંડ ભારતમાં વિલીન થઈ ગયું.

આઝાદ ભારતના ભાવનગર જિલ્લાના પ્રથમ ડેપુટી કલેક્ટર તરીકે પાલીતાણામાં શ્રી ગોવિંદસિંહજી મેરૂભા ચુડાસમા નિયુક્ત થયા. તેઓના પ્રશાસનિક કબજા હેઠળ ગઢડાની વહીવટી પ્રવૃત્તિઓ હતી. તેઓ ગઢડાના ટેકરા પરની પ્રાસાદિક જમીન શાસ્ત્રીજી મહારાજને આપવામાં નિમિત્ત બન્યા. એ સમયની સ્મૃતિ કરતાં તેઓ લખે છે: ‘સન ૧૯૪૬માં શાસ્ત્રીજી મહારાજે મને ગોંડળ મુકામે પોતે રૂબરૂ બોલાવેલ અને કહેલ કે તમારે એક કામ કરવાનું છે. મેં કહ્યું ‘શું મહારાજ? ફરમાવો.’ ત્યારે પોતે કહ્યું કે ‘આપણે ગઢપુરમાં ટેકરા પર મંદિર બાંધવું છે. ખુદ સ્વામિનારાયણ ભગવાનનો સંકલ્પ હતો અને દોરીથી તે જગ્યા પણ માપેલ, પરંતુ દરબાર શ્રી જીવાખાયરે લેખ ન કરી આપ્યો એટલે મહારાજે ત્યાં મંદિર બાંધ્યું નહીં અને દરબાર શ્રી દાદાખાયરના દરબારગઢમાં મંદિર બનાવ્યું. આપણે એ ટેકરાવાળો

સંકલ્પ પૂરો કરવો છે.’

મેં કહ્યું, ‘મહારાજ! હું તો અત્યારે પોરબંદર રાજ્યમાં રેવન્યુ કમિશનર છું અને ગઢપુર તો ભાવનગર રાજ્યમાં આવ્યું. ભાવનગર મહારાજા ગોંડળ સાહેબના જમાઈ છે, અમારા સગા છે. પણ રાજ્યે તો ત્યાં બીજું મંદિર બાંધવા મનાઈ ફરમાવી છે. એક મંદિર છે, બીજાની શી જરૂર છે? વળી હું અક્ષરપુરુષોત્તમનો ભેદ સમજતો નથી. કૃપા કરી મને ભેદ સમજાવો.’ આ વાત સાંભળી પોતે મને મોડી રાત સુધી આ ભેદ સમજાવ્યો. આ વખતે પરમ પૂજ્ય યોગીજી મહારાજ તથા બીજા સંતો બાજુમાં બેઠા હતા. મારા ઉપર પોતે ખૂબ કૃપા કરી અને પછી એમ પણ કહ્યું કે, ‘તમારે ભાવનગર જવાનું થશે તમારા હાથથી આ કાર્ય થશે.’

મેં કહ્યું, કે, ‘મહારાજ! મારા ઉપર ખૂબ કૃપા કરી પણ આ બોજો બહુ મોટો નાંખ્યો.’

ત્યારે તેમણે કહ્યું, ‘શ્રીજીમહારાજ ભેળા રહેશે.’

અને બન્યું પણ એવું કે બધાં રજવાડાંનું એકીકરણ થતાં સૌરાષ્ટ્ર રાજ્ય થયું અને હું પાલીતાણા ડેપ્યુટી કલેક્ટર અને પછી કલેક્ટર બન્યો. ગઢપુરની જમીન મેળવી આપી અને ભાવનગરના મહારાજા સાહેબ શ્રી કૃષ્ણકુમારસિંહજીના શુભ હસ્તે જ તેમજ નંદા સાહેબની હાજરીમાં તથા ગઢપુર નગરશેઠ શ્રી મોહનભાઈ મોતીચંદ વગેરેની હાજરીમાં ખાત મુહૂર્ત થયું. હું મારી જાતને ધન્ય માનું છું કે તેઓની થોડી ઘણી સેવા કરી રાજ્યપો મેળવી શક્યો. મારી જે પ્રગતિ થઈ છે તે તેઓશ્રીની કૃપાને લીધે જ છે.’(યજ્ઞપુરુષ સ્મૃતિ ગ્રંથ/૨૪૨)

અત્રે સ્મરણીય છે કે સારંગપુરમાં બિરાજતા શાસ્ત્રીજી મહારાજને શ્રી ગોવિંદસિંહજી ચુડાસમાએ પુનઃ વિધિવત્ અરજી લખીને જમીનની માંગણી કરવા માટે જણાવ્યું ત્યારે અરજી લખવા માટે ફૂલસ્કેપનો એક કાગળ પણ ઉપલબ્ધ નહોતો. શાસ્ત્રીજી મહારાજે સારંગપુરના શ્રી હકાભાઈ ખાયરના વિદ્યાર્થી ભાણેજ ભૂપતની એક સામાન્ય નોટબુકનું પાનું ફાડીને તેમાં અરજી લખી સહી કરી હતી.

સતત ૪૦ વર્ષ સુધી વણથાક્યે અનેક પ્રયાસો કર્યા પછી ગઢડામાં ટેકરા પરની પ્રાસાદિક જમીન પ્રાપ્ત થવાનાં ઐંદાણ પાકાં થયાં, ત્યારે શાસ્ત્રીજી મહારાજની તીવ્ર ઈચ્છા હતી કે જમીનનો કબજો મળે એ પૂર્વે એ પ્રાસાદિક ભૂમિનાં દર્શન માટે જવું છે. અને તેઓ પહોંચ્યા જ. એ દિવસની સ્મૃતિ વર્ણવતા ત્રણેક દિવસ પછી તા. ૨૮-૪-૧૯૪૮ના રોજ યોગીજી મહારાજ એક પત્રમાં લખે છે:

‘આનંદ વિજયનો પત્ર.

વિ. હાલમાં હું સ્વામી શાસ્ત્રીજી મહારાજ સાથે ચૈત્ર શુદ્ધ પુનમ પછી ફરું છું. પછી હું અડવાળ ગીયો ને સ્વામી શાસ્ત્રીજી મહારાજ સારંગપુર પધાર્યા તે દીવસના અત્રે બીરાજે છે. તે વખતે ચૈત્ર વદી ૧૧ દરેડ દરબારની મોટરમાં ગઢડા દર્શન કરી આવ્યા. સાથે હકા ખાયર તથા કોઠારી નારાયણસ્વરૂપદાસજી(પ્રમુખસ્વામી મહારાજ) સાથે હતા. ગઢડા ખૂબ આનંદ કરાવ્યો ને ત્યાંના (શ્રી ગોપીનાથદેવ મંદિરના) કોઠારી ધર્મવલ્લભદાસજી ગઢડામાં સ્વામી(શ્રી)ને પોતાને ઓરડે તેડી ગીયા ને એકાદશી એટલે સ્વામીને દુધ પાવા બેસાર્યા ને સાથે દર્શનાર્થીયો ભેગા હતા. તે હાર પેરાવ્યા તે સ્વામી કહે: ‘૫૦ વરસે આંહી ગઢડામાં બેઠા ને રેકડ તોડ્યું! તમામ સાધુ સ્વામીને પગે લાગ્યા! આવી રીતે અદ્ભુત રીતે આનંદ થીયો.’ ‘આનંદ-વિજય’ના એ વાવડે સૌને કૃતાર્થતાથી છલકાવી દીધા.

થોડા જ દિવસોમાં શ્રી ગોવિંદસિંહજીએ જાતે જ આવીને જમીનના પ્રાથમિક દસ્તાવેજ હાથોહાથ શાસ્ત્રીજી મહારાજને અર્પણ કર્યા, ત્યારે શાસ્ત્રીજી મહારાજ આનંદવિભોર થઈ ઊઠ્યા. એ દિવસ હતો તા. ૨૩-૬-૧૯૪૮નો!

વર્ષોની તપશ્ચર્યાનો આજે અંત આવ્યો હતો. અને તા. ૨૫-૬-૧૯૪૮ના દિવસે સંત-હરિભક્ત મંડળ સહિત શાસ્ત્રીજી મહારાજ ગઢપુર પધાર્યા. તેઓના મુખારવિંદ ઉપર ભગવાન સ્વામિનારાયણના સંકલ્પની પરિપૂર્તિ થઈ રહ્યાનો આનંદ છલકાતો હતો. ગઢડાના નગરજનો અને આજુબાજુનાં ગામોના ભક્તો પણ આ અદ્ભુત કાર્યથી આશ્ચર્ય સાથે આનંદથી ઝૂમી ઊઠ્યા હતા. એ દિવસનો અહેવાલ વર્ણવતાં યોગીજી મહારાજે તા. ૨૬-૬-૪૮ના રોજ મુંબઈ સ્થિત હર્ષદભાઈ દવે અને બંધુઓને સંબોધીને પત્રમાં લખ્યું હતું:

‘વિ. આનંદની સાથે, સ્વામીના સંકલ્પથી, ટેકરાની જમીન કલેક્ટર ચુડાસમા ગોવિંદસિંહજીભાઈ આપણા હેતવાળા છે તે કાલે ટેકરો ભરાવ્યો. સ્વામી બીરાજ્યા. ટેકરા ઉપર ચડ્યા ને જમીન ૪ હજાર વાર ભરાવી ને નકી કરેલ છે. તો

હવે જમીન પાસ થઈ જશે. કબજો અમદાવાદ રૂપિયા ભરાશે એટલે મળશે. આખું (ગોપીનાથજી) મંદીર રાજી થીયું છે. આખું ગામ રાજી થીયું છે. આપના વતી દર્શન કર્યા છે.’

જો કે હજુ કાયદાકીય દસ્તાવેજ સંબંધી પ્રવૃત્તિઓ બાકી હતી. આ અંગેની વિગતો નિર્ગુણદાસ સ્વામીને જણાવતાં શાસ્ત્રીજી મહારાજે એક પત્રમાં ખૂબ આશા સાથે કેટલીક કાર્યવાહીનું ઝીણવટભર્યું માર્ગદર્શન આપ્યું હતું. એટલું જ નહીં, ગઢડામાં જમીનના નકશા, મ્યુનિસિપાલિટીનો ઠરાવ વગેરે તૈયાર કરાવીને શાસ્ત્રીજી મહારાજે હકાબાપુ તથા નગરશેઠ મોહનલાલ મોતીચંદ શેઠને ગોવિંદસિંહજી યુદાસમા પાસે દસ્તાવેજી કાર્યવાહી કરવા ભાવનગર મોકલ્યા હતા. તે વિગતો પણ આ પત્રમાં વર્ણવતા શાસ્ત્રીજી મહારાજની આ જમીન માટેની તત્પરતા સ્પષ્ટ તરી આવે છે. તેઓ લખે છે: ‘અત્રે (ગઢડા) જમીનના નકશા તથા બીજા રીપોર્ટના કાગળો લઈને ભાવનગર હકાબાઈ, મોહનલાલ શેઠ સાથે ગયા છે. ત્યાં ગોવિંદજી ભાઈને મળીને કામ (પાર) પાડીને તે નકશા વિગેરેની મંજૂરી કરાવીને હકાબાઈ આવતી કાલે અત્રે આવશે. અને ત્યાર બાદ અમો સારંગપુર જશું.

સારંગપુરથી પણ અત્રે છેલ્લી મંજૂરી થાય તે વખતે મ્યુનીસીપલની હરાજી વખતે આવવું પડે, તે વખતે (ગોપીનાથ) મંદિરવાળા કોઈ (હરાજી) બોલે તેમ નથી. તેમજ તેમને કોઈ પ્રકારનો વાંધો પણ નથી... ટેકરાવાળી જમીન પાકા ૧૫૦૦ હાથ છે. બીજી ભરવાડના ઘરની જમીન ૩૦૦ હાથ છે. તેમજ વચમાં ઘરડેરાઓની જમીન છે, તે પણ લેવી પડશે. તેની કીંમત પણ રીતસર આપવી પડશે. પરંતુ મ્યુનીસીપલની જમીન કરતાં ગામેતીની જમીનની વધુ કીંમત ૨૫ થી ૩૦ હજારની થશે, અને આપણો તમામ સમાવેશ તે જમીનમાં થઈ જશે. ગઢડામાં તમામ વર્ગના લોકો બહુ જ રાજી થયા છે. અક્ષરપુરુષોત્તમ (નાના અક્ષરસ્વામી) જેવા તથા જોગી મહારાજ જેવા તથા આપ જેવા પ્રથમ ગોંડળ માટે મથ્યા હતા, તેમજ પાંચ વરસમાં ત્યાંની સ્થિતિ બાંધી દીધી તે પ્રમાણે આપ ધારસો, અત્રેની સ્થિતિ બંધાઈ જસે. અને ગુણાતીત જ્ઞાનનો ડંકો વાગસે. મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા થાય ત્યાં સુધી પૂરતી મદદ કરવી તેવો, મોહનભાઈ(એ) કોલ આપેલ છે. અત્રેના માહાલકારી તથા મ્યુનીસીપલના ચેરમેન દાદાભાઈ તથા મેમ્બરો બધા જ રાજી છે અને પુરતી મદદ કરસે. જરૂર પડે નંદાસાહેબને, બળવંતરાય મહેતાને ભલામણ કરવી પડશે. ભાવનગરના મુખ્ય મહેતા છે. તો વખતે જરૂર પડે તો નંદાસાહેબ આવી ભલામણ કરે તો બધું થઈ જાય ને ધારેલી કીંમતમાં ફેર પડે.’

બીજી તરફ નિર્ગુણદાસ સ્વામી પણ જૈફ વયે શાસ્ત્રીજી મહારાજે કરેલા આ અપ્રતિમ કાર્યથી અત્યંત ભાવવિભોર બન્યા હતા. શાસ્ત્રીજી મહારાજ પ્રત્યેનો એ અહોભાવ દર્શાવતાં તેઓ એક હરિભક્તને લખે છે: ‘આપ અનુવૃત્તિ પાળનાર છો પણ મારો ૫૪ વર્ષનો અનુભવ ને વડતાલથી બહાર નિકળ્યા પછી ૪૩ વર્ષનો અનુભવ નજરે હજારો પરચા જોયા. સ્વામિનારાયણના આ સાધુ (શાસ્ત્રીજી મહારાજ) તેની પાસે એક પાઈ નહીં, તે બહાર નીકળી હજારો પ્રકારના માન, અપમાન તથા સુખ દુઃખ વેઠી હજારો પારસી, મુસલમાન, ઉંચ વર્ણના હિન્દુઓને સત્સંગી કર્યા. ચાર મોટા શિખરબંધ મંદિર કર્યા. હમણા બે વર્ષમાં દોઢ લાખનો દરવાજો અને એક લાખ રૂપિયાની હવેલી સાળંગપુરમાં થાય છે. ને ગઢડામાં રૂ. ૨૭,૦૦૦માં જમીન રાખી દિવાળીથી શરૂ કરી માગશર સુદ દસમે આપને હાથે ખાતમુહૂર્ત એવી પૂર્ણ દિવ્ય ભુમિ ઉપર થશે. અને બે ત્રણ વર્ષે શિખરબંધ મંદિર કરી દેશે. અમદાવાદમાં બે લાખ ખર્ચો બંગલા વાળી જમીન રાખી દોઢ લાખની બીજી જમીન બંગલા સાથે રાખીને સ્વામિનારાયણ છાત્રાલય માટે બે વિઘાં જમીન રાખી છે. શું એમની છાતી! ને હિંમત! બડા પ્રતાપી! અત્યારે તો ખાટલામાં સૂતાં સૂતાં કાર્યો કરી રહ્યા છે.’

આ પછી થોડાં જ અઠવાડિયાંઓમાં કામ સંપન્ન થઈ ગયું. જમીનનો કબજો મ્યુનિસિપાલિટીમાં નાણાં જમા કરાવવાનાં હતાં. પરંતુ મ્યુનિસિપાલિટીમાં રૂપિયા ૭,૦૦૦ ભરવાનાં પણ ફાંફાં હતાં. અંતે માંડ પાર પડ્યું. આખરે ભગવાન સ્વામિનારાયણના દિવ્ય સંકલ્પની એ જમીન તેમના નામે થઈ ચૂકી! શાસ્ત્રીજી મહારાજે ઠાકોરજી પાસે દસ્તાવેજ મુકાવી દૃષ્ટિ-પ્રસાદીભૂત કરાવ્યો. અને આરસના ભવ્ય શિખરબદ્ધ મંદિરના ભૂમિપૂજનનો સમય નક્કી થયો : તા. ૮-૮-૧૯૪૮. શ્રાવણી પૂર્ણિમાની સવારે.

તા. ૭-૮-૧૯૪૮ના રોજ વયોવૃદ્ધ શાસ્ત્રીજી મહારાજ સારંગપુરથી ગાડામાં બિરાજી બોટાદ જવા નીકળ્યા. આખે રસ્તે વરસાદને લઈને વેંત વેંત ઊંડો કાદવ થયો હતો. માંડ માંડ આગળ ધપી શકતા ગાડામાં પણ શાસ્ત્રીજી મહારાજ અતિ પ્રસન્નવદને બિરાજ્યા હતા. જાણે કોઈ માંદગી આવી જ નથી! બોટાદ સ્ટેશનેથી ટ્રેનમાં બિરાજી તેઓ ગઢડા

આવી પહોંચ્યા અને ભૂમિપૂજન અતિ ઉત્સાહથી સંપન્ન કર્યું.

થોડા જ દિવસો પછી, તા. ૧૬-૧૧-૧૯૪૮ને કાર્તિક વદ ૧૧ના દિને ગઢડાના સુવર્ણમય ઇતિહાસમાં એક વધુ પૃષ્ઠ ઉમેરાઈ ગયું. ગઢડાના શિખરબદ્ધ મંદિરના શિલાન્યાસ- વિધિનું! જેમણે જમીન ન આપવાનો નિર્ણય કર્યો હતો એ ભાવનગરના મહારાજા કૃષ્ણકુમારસિંહજીના હસ્તે જ શાસ્ત્રીજી મહારાજે શિલાન્યાસવિધિ કરાવ્યો.

શિલાન્યાસવિધિ કરીને શાસ્ત્રીજી મહારાજે શીઘ્રતાથી તેના પર મંદિરનિર્માણની પ્રક્રિયા શરૂ કરી દીધી. તે વિશે એક પત્ર લખતાં નિર્ગુણદાસ સ્વામીના આનંદની છાલક આજે પણ સૌનાં હૈયાંને ભીંજવી જાય તેવી છે. તેઓ લખે છે: ‘પૂ. કોઠારી બબુભાઈ ગઢડા જોઈ આવ્યા ને ત્યાં જે કામ ચાલી રહ્યું છે તે અલૌકિક કાર્ય થાય છે. તમામ જગ્યા સરખી બનાવી દીધી. ને ત્રણ તો વીજળીની લાઈટો ગોઠવી તે આખી નદીના કિનારા પર લાઈટ પડે. નાહવા જનાર ઘણા રાજી થાય છે. સાંખ્યયોગી ડોશી આવતા જતા માળા ફેરવે છે ને બોલે છે જે આ તો અલૌકિક વાત બની. ‘શાસ્ત્રી મહારાજની જય, શાસ્ત્રી મહારાજની જય’ના પોકારો થાય છે. આહાહા... આ મંદિરમાં જે કોઈ તન-મનથી સેવા કરશે તેના પુણ્યનો પાર નહીં.’

સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનું આ સર્વપ્રથમ મંદિર એવું હતું, જેનું નિર્માણ મકરાણાના આરસમાંથી થઈ રહ્યું હતું. કપરા આર્થિક સંજોગોમાં પણ સૌને એ વાતનો અપાર આનંદ હતો. તેમાંય આરસ પથ્થરના વેગન મકરાણાથી ભરાઈને ગઢડા તરફ રવાના થયાના સમાચાર મળે એટલે શાસ્ત્રીજી મહારાજ અને યોગીજી મહારાજને અપાર આનંદ થઈ જાય. તા. ૨૧-૧૧-૧૯૫૦, અમદાવાદથી યોગીજી મહારાજે આફ્રિકા સત્સંગ મંડળને એક પત્રમાં તેનો આનંદ વ્યક્ત કરતાં લખ્યું હતું: ‘અહોહો! આરસના ડબા મકરાણાથી ગઢડા મોટી ૨૫ ટનની બોગી રવાના થઈ ગઈ છે. તે કામ માટે દાજી ઈશ્વરભાઈને મકરાણા મોકલા છે. તે માલ ચાલતો રહેશે.(આવતો રહેશે.)’

તેઓ આ જ પત્રમાં આગળ લખે છે કે ‘...મેં તો ગઢડા મંદીર જલદી થાય તે નીમિત્તે ૩ માસથી ગોંડળમાં ડેરીમાં બેસીને ૧૫-૧૫ માળા ફેરવવાનું નીયમ રાખેલ છે. ગામડે પણ તે માળા ફેરે છે. તો માળાની પુષ્ટી સારી છે. હવે વિનેસભર (વિનય સભર) લખવાનું કે આ ગઢડા મંદિરમાં તન-મન-ધન યાહોમ કરી દેવા. ગામોગામ ફરીને રકમો મોકલા કરો, તો વૈશાખ સુદીમાં મહારાજ બેસશે. માટે આપ ચાર જણને તે કામ કરવાનું છે. ફર્યા સિવાય તો ડંકો નહિ વાગે. રાજી રહેશો. ટુંકમાં ગઢડા સ્થાનનો ડંકો વગાડો તો સ્વામી ઘણા પ્રસન્ન છે.’

ગઢડાના મંદિર-નિર્માણ માટે આર્થિક સેવાનો ખૂબ મોટો લાભ શાસ્ત્રીજી મહારાજે આફ્રિકાના સત્સંગ મંડળને આપ્યો હતો. સન ૧૯૫૦ના ઓગસ્ટમાં આફ્રિકાથી શિવાભાઈ પટેલે પત્ર દ્વારા વિસ્તારથી એ વિશે જણાવ્યું કે ગઢપુર મંદિરની સેવામાં આફ્રિકા સત્સંગ મંડળનો કેવો અદમ્ય ઉત્સાહ છે. રાજી થઈ જતાં શાસ્ત્રીજી મહારાજે તા. ૨૩-૮-૧૯૫૦ના રોજ રસિકભાઈ પટેલ પાસે પત્ર લખાવ્યો. રસિકભાઈએ લખ્યું: ‘પૂ. સ્વામીશ્રીએ આપનો પત્ર ત્રણ ત્રણ વખત વંચાવ્યો. સભામાં પણ છેલ્લા ત્રણ દિવસ દરરોજ વંચાવવામાં આવ્યો. પૂ. સ્વામીશ્રી તો અત્યંત રાજી થયા અને બોલ્યા કે શું આફ્રિકાના સત્સંગીઓની સેવા કરવાની ધગશ ને ઉમંગ છે! ખરેખર તેઓ સર્વને અક્ષરધામમાં જતાં સ્વામી ને મહારાજ સિંહાસન ઉપરથી ઊઠીને સામા આવી ભેટશે.’ આવો સર્વને વર આપ્યો છે.’

અમદાવાદથી આફ્રિકાના હરિભક્તોને તા. ૧૪-૧૨-૧૯૪૮ના રોજ પત્ર લખતાં શાસ્ત્રીજી મહારાજ લખે છે: ‘વિ. ગઢપુરના મંદિરમાં સેવા કરવાની જરૂર છે. તો આપ બરાબર ખટકો રાખીને રકમ ભેગી થાય તો મોકલસો.

વિ. વડોદરામાં કોલાટકર મહાદેવને ત્યાં સ્વામી, મહારાજ ને ગોપાળાનંદ સ્વામી એ ત્રણ મૂર્તિઓ નક્કી કરી છે, તે મહારાજની મૂર્તિ સવા ચોસઠ આંગળ, ને ઈંચ બાસઠ એ પરથારામાં લખી છે, તેટલી ઊંચી થશે. બધો થઈને ૮૫ મણને આશરે (વજન) થશે. તે એક મણના રૂા. ૧૪૦ કહ્યા છે. તે કામ નક્કી કરીને કહેશે. તે સેવામાં જોડાશો. એ જ દા. પોતે.’

હજુ તો જમીનનો કબજો મળ્યાને માત્ર ચારેક મહિનાઓ માંડ વીત્યા છે ત્યાં તો શાસ્ત્રીજી મહારાજે શીઘ્ર વેગથી મંદિરના મધ્ય ખંડમાં બિરાજમાન થનાર મૂર્તિઓની નિર્માણ -પ્રવૃત્તિ પણ આદરી દીધી હતી!

ગઢડા માટે તો જાણે શાસ્ત્રીજી મહારાજને અહોરાત્ર રટણા લાગી હતી. એમાં સહાય કરનાર સૌ કોઈ માટે તેઓ આશીર્વાદનો ધોધ વરસાવવા અહોરાત્ર સજ્જ હતા.

તા. ૧૩-૯-૧૯૫૦ના રોજ ગઢપુરમાં નિર્માણ-સેવાનું સૂત્ર સંભાળતા નવયુવાન પ્રમુખસ્વામી મહારાજ અને રસિકભાઈ સેક્રેટરી સારંગપુર શાસ્ત્રીજી મહારાજનાં દર્શને આવ્યા હતા. ગઢડા મંદિરની તમામ પ્રગતિ વિષે ઊંડાણપૂર્વક માહિતી જાણી શાસ્ત્રીજી મહારાજ અત્યંત પ્રસન્ન થતાં બોલી ઊઠ્યા: ‘ગઢપુરમાં જે ઉમંગથી સેવા કરશે, તે બધાયને અંતે અક્ષરધામમાં જતાં સ્વામી અને મહારાજ ઊભા થઈ સામા આવીને મળશે!’ સૌ આવા અણધાર્યા આશીર્વાદથી ભાવવિભોર થઈ ગયા.

સન ૧૯૫૦માં તેઓ મુંબઈ ખાતે શ્રી ગુલઝારીલાલ નંદાજીના બંગલે વિશ્રામ કરી રહ્યા હતા એ દરમ્યાન, એક દિવસ એમણે શ્રી નંદાજીને કહ્યું: ‘ગઢપુર શ્રીજીમહારાજનું સર્વોપરી સ્થાન છે. તે સેવા પણ આપણને મળી. એ પણ આપણું અહોભાગ્ય! તેમાંય વળી, જેમ ગોળના કંસારમાં ઉપરથી ખોબે ખાંડ પીરસે તેમ મહારાજના પ્રસાદીના સ્થાનમાં મહારાજના જ સંકલ્પ પ્રમાણે મંદિર થાય અને તે પણ આરસનું, આ તો સર્વોપરી પ્રસંગ કહેવાય! માટે આપ આ સેવામાં ભળજો.’ (બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજ ભાગ - ૨/૩૧૨)

શાસ્ત્રીજી મહારાજ સ્વતંત્રપણે પોતાના જીવનની અંતિમ ક્ષણોનું જાણે આયોજન કરી રહ્યા હતા. નાની-મોટી અનેક બાબતોમાં સૂક્ષ્મ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને તેઓ બી.એ.પી.એસ. સંસ્થાના આવનારા ભવિષ્યનું જાણે ઘડતર કરી રહ્યા હતા. પરંતુ એ તમામ બાબતોમાં એમને માટે સૌથી મહત્વની બાબત હતી: ગઢડા!

એટલે જ, શિલાન્યાસવિધિ થયાને માત્ર દોઢ જ વર્ષમાં શાસ્ત્રીજી મહારાજે પ્રાણપ્રતિષ્ઠાનો અવસર યોજી દીધો. જાતે જ યોગ્ય મુહૂર્ત નક્કી કરી આપ્યું. આમંત્રણ પત્રિકાનું લખાણ પણ જાતે જ કરાવી, વાંચ્યું અને સુધારા-વધારા સાથે માન્ય કર્યું. સૌને ગઢડામાં ઊજવાનારા મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા મહોત્સવની તૈયારીઓમાં જોડીને તેઓ સૌને પ્રેરણાબળ આપી રહ્યા હતા.

ગઢડાના મંદિરના મૂર્તિપ્રતિષ્ઠાના થોડા દિવસો પહેલાં જ, એટલે કે પોતાના જીવનના છેલ્લા દિવસોમાં શાસ્ત્રીજી મહારાજે અગ્રણી હરિભક્તોને એકત્રિત કરીને કહ્યું: ‘ગઢપુર પ્રતિષ્ઠા માટે રૂ. ૫૦,૦૦૦ની જરૂર પડશે માટે તે સેવા તમારે સૌએ ઉપાડી લેવાની છે.’ (સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ/ જૂન ૧૯૫૧, પૃ. ૩૭૩)

કેટલી અનન્ય ધગશ હતી એમને ગઢડાના આ મંદિરના નિર્માણની! લક્ષ્ય એક જ હતું: શ્રીજીમહારાજે સંકલ્પ કર્યો હતો, તે પૂર્ણ કરવો છે.

ધામમાં જવાના થોડા દિવસ પહેલાં તેઓ ગઢડા પધાર્યા અને અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજ તથા ગોપાળાનંદ સ્વામીની મૂર્તિઓ પધરાવી હતી, ત્યાં જઈ પ્રત્યેક મૂર્તિની ખૂબીઓનું બારીકાઈથી નિરીક્ષણ કર્યું. ઘેલાનું જળ મંગાવી મૂર્તિઓ પર અભિષેક કર્યો. જનોઈ પહેરાવી, કંકુના ચાંદલા કરી બધી જ મૂર્તિઓ ઉપર ભાવથી હાથ ફેરવ્યો. છેલ્લે આરતી ઉતારી ત્યારે ‘જય સદ્ગુરુ સ્વામી....’ બોલતાં બોલતાં તેઓ ભાવવિભોર થઈ ગયા...

ત્યારબાદ સારંગપુર બિરાજેલા શાસ્ત્રીજી મહારાજ પોતાની અંતિમ અવસ્થામાં પણ ગઢડાના મંદિર-નિર્માણની પ્રવૃત્તિઓ વેગવંતી ચાલે તે માટે સતત માર્ગદર્શન આપી રહ્યા હતા. એક વાર રામજી ભગતે ગઢડા જવાનું પૂછ્યું ત્યારે ચપટી વગાડીને તેઓ બોલ્યા: ‘ગઢડા તો આમ જઈશું!’ પછી એક લોકગીત ગાઈને કહે: ‘આખા હિન્દુસ્તાનમાં ગઢપુર જેવું મંદિર નથી!’ એમના હૈયાના સંતોષનો એ ઓડકાર હતો. (બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજ ભાગ - ૨/૩૬૫)

હવે તેમને પૂર્ણ સંતોષ હતો - ગઢડામાં ટેકરા પર મંદિર રચવાનો શ્રીહરિનો સંકલ્પ પૂર્ણ થયાનો.

એક સાંજે તેઓ પોતાના પલંગમાં પલાંઠી વાળી ખોળામાં ઓશીકું મૂકીને બંને હાથની બે કોણી તેના ઉપર ટેકવી તેઓ ધ્યાનસ્થ દશામાં બેઠા હતા. એ જોઈને કોઠારી બબુભાઈએ પૂછ્યું, ‘પાણી લાવું?’ ત્યારે શાસ્ત્રીજી મહારાજે કહ્યું હતું: ‘પાણી તો પીવું નથી, પરંતુ ગઢડાને ટેકરે જઈને અખંડ રહીએ એમ વિચાર રહે છે.’ તેમના અંતરપટમાં ટેકરા ઉપરનું ભવ્ય અક્ષરપુરુષોત્તમ મંદિર જ જાણે છવાયું હતું! (યજ્ઞપુરુષ સ્મૃતિ ગ્રંથ/૧૪૨)

એમની આ અંતરની લાગણી માત્ર લાગણી નહોતી, પરંતુ એક વાસ્તવિકતા હતી. મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ પૂર્વે માત્ર છ દિવસ પહેલાં જ તેમણે સ્વતંત્રપણે પોતાની દેહલીલા સંકેલી લીધી. પરંતુ તેઓ સ્થૂળ દૃષ્ટિએ ધામમાં પધાર્યા હોવા છતાં, ગઢપુરમાં અખંડ બિરાજ્યા હોવાનો અનુભવ કરાવતા રહ્યા. ગઢપુરના મંદિરમાં શાસ્ત્રીજી મહારાજની અનુભૂતિ પામેલા અનેક હરિભક્તોની વાત જણાવતાં યોગીજી મહારાજ ૮-૯-૧૯૫૧ના રોજ એક પત્રમાં લખે છે: “સ્વામી

શાસ્ત્રીજી મહારાજ અખંડ આંહી બીરાજે છે. ઘણાને સાક્ષાત્ દર્શન થાય છે. પરચા આપે છે. સ્વપ્નમાં વાતું કરી જાય છે. જેની સેવા બાકી રહેલી છે તેમને કહે છે કે તારી સેવા લખાવેલી છે. તે ગઢડા આપવા જાશો. એમ પણ કહી જાય છે. ઘણા પ્રમાણ છે.” (લી. શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસજી - ૨/૬૮૧)

આમ, પ્રગટ બિરાજતા શાસ્ત્રીજી મહારાજની અનુવૃત્તિને અનુસરીને બ્રહ્મસ્વરૂપ યોગીજી મહારાજે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ દ્વારા ગઢપુરના એ મંદિરના નિર્માણની બાકી રહેલી પ્રવૃત્તિઓ આગળ ધપાવી. બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજે પોતાના લાડકવાયા નવયુવાન સંત પ્રમુખસ્વામી મહારાજને ગઢપુરના મંદિરનું કાર્ય પૂર્ણ કરવાની આજ્ઞા આપી હતી. એ ગુરુઆજ્ઞાને જીવનભર પાળતા પ્રમુખસ્વામી મહારાજે ૮૫ વર્ષની વય સુધી, જીવનના છેલ્લા શ્વાસ સુધી ગઢપુરના મંદિરની પ્રવૃત્તિઓનું કાર્ય વહેતું રાખ્યું. પોતાના ગુરુ શાસ્ત્રીજી મહારાજની એ આર્ષદૃષ્ટિ અને દિવ્ય શક્તિ વિશે ઉચ્ચારતાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજે તા. ૨-૫-૧૯૮૭ના રોજ સારંગપુર ખાતે કહ્યું હતું: ‘શ્રીજીમહારાજનો સિદ્ધાંત જગતમાં પ્રવર્તે અને અનંત જીવ મહારાજના દિવ્ય ધામને પામે એ માટે જ શાસ્ત્રીજી મહારાજનો અવતાર હતો. એ દિવ્ય પુરુષ હતા. એમનો પ્રભાવ અને છટા જબરજસ્ત. આટલું મોટું કાર્ય કરવું એ કાંઈ સામાન્ય વ્યક્તિનું કામ નહીં. અત્યારે તો પૈસા, માણસ બધું હોવા છતાં કામનો આરંભ કરવો મુશ્કેલ. જ્યારે એમને કાંઈ જ ન’તું...

શાસ્ત્રીજી મહારાજનો સ્વભાવ જ એવો કે એમણે જે વાત લીધી એ પૂરી કર્યે જ છૂટકો. ગઢડામાં જે વખતે, ગામમાં કોઈ પૂછે નહીં ને પટેલને ઘેર ઊનાં પાણી. હરિભાઈને ત્યાં ઉતારો હોય અને રામજી મંદિરના બાવા કેશવદાસ, આ બે જ ખોલી શાસ્ત્રીજી મહારાજને રાખે. તે વખતે ગઢડાના ટેકરા સામું જોઈને કહેવું કે ‘અહીં મહારાજ-

સ્વામી બેસશે.’ એ કેટલી હિંમતની વાત!’

મનુષ્ય તરીકે બધા એમાં ભૂલા પડ્યા. પણ એમણે જે કાંઈ કરી બતાવ્યું એ બધાએ જોયું. વેરી ઘા વખાણે એવું કાર્ય કર્યું. એમને આ માટે કોઈ મમત્વ કે હરીફાઈ ન હતી. કેવળ મહારાજનો સિદ્ધાંત પ્રવર્તે એ હેતુ હતો તેથી જ છેલ્લી અવસ્થામાં આરસનું મંદિર ઊભું કર્યું. લાકડાં-લોઢા પાસે કામ કરાવે એવી વાતો સાંભળી હતી. પણ શાસ્ત્રીજી મહારાજે એવા પાસે કામ કરાવ્યું. કોઈ ભણેલા નહીં પણ એવી શક્તિ મૂકી કે સંપ્રદાય ડોલાવી નાંખ્યો.’

પોતાના આવા મહાન ગુરુ બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજ અને ઈષ્ટદેવ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણને અંજલિ આપતાં બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે પ્રચંડ પુરુષાર્થ દ્વારા ગઢપુર તીર્થનો જે વિકાસ કર્યો છે તે જોતાં, આજે શ્રીજી સાંભરે છે...

પ્રમુખસ્વામી મહારાજે જે રીતે ટેકરા પર અક્ષરપુરુષોત્તમ મંદિરનું પરિસર વિકસાવ્યું છે, તેનું નિરીક્ષણ કરતાં જણાય કે ભગવાન સ્વામિનારાયણે ૨૦૦ વર્ષ પહેલાં જે રીતે સંકલ્પ કર્યો હતો તે રીતે જ સમગ્ર પરિસર મ્હોર્યું છે. સૌ કોઈનું હૈયું કબૂલ કરે છે કે પ્રમુખસ્વામી મહારાજમાં રહીને સ્વયં ભગવાન સ્વામિનારાયણે જ પોતાના ભવ્ય અને દિવ્ય સંકલ્પને સાકાર કર્યો છે.

જીવનના છ-છ દાયકાઓ સુધી પ્રમુખસ્વામી મહારાજે ગઢપુરના વિકાસ માટે કેવો પ્રચંડ ભક્તિસભર પુરુષાર્થ કર્યો છે તેની દાસ્તાન આગામી અંકોમાં જોઈશું. પરંતુ એક વાત તો આખું ગઢડા ગામ અને સંપ્રદાયના લાખો સત્સંગીઓ સ્વીકારે છે કે સાચે જ, ઘેલાતટ પર ટેકરા પર વિકસેલું બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ મંદિરનું વિશાળ પરિસર સ્વામિનારાયણ ભગવાનને એક સાચી અંજલિ બની રહી છે, સંગેમરમરની બેનમૂન કલાકૃતિસમું આ ભવ્ય મંદિર આજે ગઢપુરનું ગૌરવ બની ચૂક્યું છે.

સૌને પ્રતીતિ થાય છે કે યજ્ઞપુરુષને દ્વાર ડંકા વાગે છે. ♦

— સાધુ અક્ષરવત્સલદાસ

નિબંધ-૩ :

શ્રદ્ધા, તત્પરતા અને સંયમ : ગીતા અધ્યાય - ૪

Gita – Adhyay 4: Faith, readiness and self-control

■ સાધુ ભદ્રેશદાસ (પદ્મદર્શનાચાર્ય, પીએચ.ડી., ડી.લીટ)

અનુસંધાન: આ પૂર્વે ‘તદ્ વિદ્ધિ પ્રણિપાતેન પરિપ્રશ્નેન સેવયા । ઉપદેક્ષ્યન્તિ તે જ્ઞાનં જ્ઞાનિનસ્તત્ત્વદર્શિનઃ ॥’ (ગીતા ૪/૩૪) એ શ્લોક દ્વારા જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે જ્ઞાની અને તત્ત્વદર્શી ગુરુના શરણે જવાનો અને શિષ્યે પોતાના જીવનમાં પ્રણિપાત, પચ્છિપ્રશ્ન અને સેવા એ ત્રણ ગુણો પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપદેશ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને આપ્યો, તે વિશે આપણે જાણ્યું. હવે ઉપરોક્ત ત્રણ ગુણોની સાથે સાથે અન્ય ત્રણ ગુણો પણ શિષ્યે જીવનમાં આત્મસાત્ કરવા જોઈએ તેવી વાત ચતુર્થ અધ્યાયમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને કરી છે, તેનું આ અંકમાં ચિંતન કરીશું.

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કહે છે -

શ્રદ્ધાવાન્ લભતે જ્ઞાનં તત્પરઃ સંયતેન્દ્રિયઃ ।

જ્ઞાનં લબ્ધ્વા પરાં શાન્તિમ્ અચિરેણાધિગચ્છતિ ॥

શ્રદ્ધાવાળો, ગુરુનાં વચન પાળવામાં તત્પર તથા ઈન્દ્રિયોને નિયમનમાં રાખનારો જ્ઞાન પામે છે. આવું જ્ઞાન પામ્યા પછી તરત જ પરમ શાંતિને પામે છે. (ગીતા ૪/૩૮)

શ્રદ્ધાવાન્ લભતે જ્ઞાનમ્

શ્રદ્ધાવાળો જ્ઞાન પામે. જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું આ શ્રદ્ધાસૂત્ર છે.

જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાનાં અહીં એક સાથે દર્શન કરાવ્યાં છે. જ્ઞાનપ્રાપ્તિ પરમ મંજિલ છે અને શ્રદ્ધા તેને પામવાની કેડી છે. સાક્ષાત્કાર આવી શ્રદ્ધાનું ફળ છે. અને સાક્ષાત્કારનું ફળ શાંતિ. સમગ્ર શ્લોકનો આ ટૂંકસાર છે.

શ્રદ્ધા એટલે વિશ્વાસ

શ્રદ્ધા શબ્દનો અર્થ છે — વિશ્વાસ. વિશ્વાસ એટલે અનુભવ ન થતો હોય તો પણ માનવું, સ્વીકારવું. અનંત સત્ય વસ્તુઓ આ દુનિયામાં પોતાનું અસ્તિત્વ ધરાવે છે, જેનાથી આપણે સાવ અજાણ છીએ. આવી હયાત છતાં અજ્ઞાત વસ્તુઓનો સ્વીકાર કરવો તે વિશ્વાસ. સાચો જ્ઞાની મહાન વિશ્વાસુ હોય છે. કારણ કે તેનો વિશ્વાસ જ તેને અનંત અજ્ઞાત વસ્તુઓની અનુભૂતિ સુધી દોરી જાય છે.

વિશ્વાસ એક વિશિષ્ટ પ્રકારનો શ્વાસ છે. સામાન્ય શ્વાસ પ્રાણવાયુ દ્વારા આપણા શરીરને ટકાવે છે જ્યારે વિશ્વાસ જીવનમાં આનંદનો પ્રાણ પૂરે છે.

વિશ્વાસ જીવનની પ્રત્યેક ક્રિયાઓ સાથે, જીવનના પ્રત્યેક ક્ષેત્ર સાથે જોડાયેલી વસ્તુ છે. જેમ કે સગો ભાઈ પોતાના ભાઈને છેતરપિંડીથી મારી નાંખે, પતિ પત્નીને દગો દે, પત્ની પતિને જમવામાં ઝેર આપી મારી નાંખે આવી અનેક સત્ય હકીકતો આપણે જાણતા હોઈશું. એમ છતાં આપણે જમીએ છીએ ત્યારે જો આનંદથી જમતા હોઈએ તો સમજવું કે રસોઈ બનાવનાર પર વિશ્વાસ છે. ભૂકંપ ગમે ત્યારે અને ગમે ત્યાં થઈ શકે છે, એમ છતાં પણ આપણે જો પ્રેમથી કોઈ બહુમાળી મકાનમાં રહેતા હોઈએ, ગલી-મહોલ્લામાં ફરતા હોઈએ તો સમજવું કે હું જ્યાં રહું છું ત્યાં તો ભૂકંપ નહીં જ આવે એવા વિશ્વાસથી રહીએ છીએ. રોજના હજારો લોકોનું પ્રવાસમાં અકસ્માતથી મોત થાય છે, તે સારી રીતે આપણે જાણીએ છીએ અને બીજાને આ પ્રકારના સમાચાર વિગતથી આપીએ છીએ, એમ છતાં પણ આપણે જો

પ્લેનમાં, કારમાં કે ટ્રેનમાં પ્રવાસ કરતાં ખૂબ નિરાંતે તેનો આનંદ માણતા હોઈએ તો સમજવું કે તેના ચાલકમાં તથા અન્ય ઘણી બધી બાબતોમાં વિશ્વાસુ થઈ ગયા છીએ. સેંકડો મકાનોમાં ચોરીઓ થાય છે. આખે આખો દરવાજો કાઢી લઈ કીમતી વસ્તુઓ કેટલાયનાં ઘરોમાંથી લઈ જવાય છે. આ વાત આપણે ખૂબ સારી રીતે જાણીએ પણ છીએ. એમ છતાં આપણે જાતે જ આપણા ઘરના અતિ સામાન્ય દરવાજાને અતિ સામાન્ય તાળું મારી જો બહાર નિરાંતે ફરતા હોઈએ તો સમજવું કે આપણે ક્લુલક તાળામાં મહાન શ્રદ્ધા ધરાવીએ છીએ. આમ સતત આપણે વિશ્વાસથી જ જીવીએ છીએ. વિશ્વાસ વગર શ્વાસ લેવો પણ શક્ય નથી એમ કહીએ તો પણ ચાલે.

શ્રદ્ધાવાન લખતે જ્ઞાનમ્ એમ કહી વિશ્વાસને અહીં જ્ઞાન સાથે જોડ્યો છે. ગુરુ સાથેના સંબંધની અહીં સ્પષ્ટતા છે. જ્ઞાન માટે ગુરુના શરણે જવું જોઈએ. ગુરુશરણાગતિ લીધા પછી તેમનામાં વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ. વિશ્વાસુ શિષ્ય પર ગુરુકૃપા અનાયાસે વરસવા લાગે છે. આપોઆપ શિષ્યનું જીવન જ્ઞાન અને શાંતિથી ફૂલ્યું ફાલ્યું થઈ જાય છે. ઓછા સમયમાં વધુ કામ થાય છે.

આજે એક સામાન્ય માન્યતા સમાજમાં ફેલાયેલી દેખાય છે કે, જ્ઞાન પામવા માટે તો વધુ તર્કો કરવા જોઈએ અને વધુ આશંકાઓ કરવી જોઈએ. આજની શિક્ષણ પદ્ધતિમાં આ માન્યતાનો પ્રભાવ પણ ઘણો બધો દેખાય છે. પ્રશ્નવાન લખતે જ્ઞાનમ્ અથવા તો શંકાવાન લખતે જ્ઞાનમ્ જાણે આજે બૌદ્ધિકતાનું સૂત્ર બની રહ્યું છે! પરિણામે મનુષ્યની જીવનશૈલી પર પણ તે પ્રભાવ પડવાતો દેખાય છે. એને લીધે તેના ઈતર વ્યક્તિઓ સાથેના સંબંધો પણ પ્રભાવિત થાય છે. પરંતુ ભગવદ્ગીતા આ બાબતમાં બહુ સ્પષ્ટ છે. જ્ઞાન પામવું હોય તો પ્રથમ વિશ્વાસુ બનો એમ અહીંનો સિદ્ધાંત છે. તેમાં પણ અહીં તો જ્ઞાન એટલે અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. આધ્યાત્મિક સિદ્ધાંતોનો સાક્ષાત્કાર હોય તેવા અનુભવી ગુરુ થકી અનુભવી થવાના ઉપાયો અહીં પ્રદર્શિત કર્યા છે.

ગુરુમાં વિશ્વાસ એટલે પ્રથમ તો તેમના આધ્યાત્મિક સ્વરૂપને સ્વીકારવું. મને જે ગુરુ મળ્યા છે તે ખરેખર જ્ઞાની છે, ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર પામેલા છે, પરમાત્માનું પરમ સુખ ભોગવી રહ્યા છે, દિવ્ય છે, અનંત સદ્ગુણો યુક્ત છે, નિર્દોષ છે, અંતર્યામી છે અને મને પરમાત્માના સુખનો અનુભવ કરાવી તેમના જેવા એટલે કે બ્રહ્મરૂપ કરી, મારું પરમ કલ્યાણ કરનારા છે એમ દૃઢપણે મનાય તે ગુરુના સ્વરૂપમાં વિશ્વાસ આવ્યો ગણાય. આવા વિશ્વાસથી સાચા અર્થમાં ગુરુની શરણાગતિ પ્રાપ્ત થાય છે, સાચા અર્થમાં ગુરુનું સેવન થાય છે.

બીજું, ગુરુમાં વિશ્વાસ એટલે તેમના ઉપદેશોને પરમ સત્ય માનવા. ભગવાન સ્વામિનારાયણે આ વાત વચનામૃતમાં સમજાવી છે. તેમણે વિવેકીનાં લક્ષણો દર્શાવતાં કહ્યું કે વિવેકી પુરુષ ‘ભગવાન અને સંત જે જે વચન કહે તેને પરમ સત્ય કરીને માને.’ (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૧૬) પરમ સત્ય એટલે જે સિદ્ધાંતમાં હવે કોઈ સુધારા કે વધારા શક્ય ન હોય. જેમાં હવે કોઈ વાદ, વિમર્શ કે વિચારની આવશ્યકતા ન હોય. ગુરુહરિનાં વચનો સાથે શિષ્યે કેવો વ્યવહાર રાખવો જોઈએ તેનો આ કલ્યાણમય ઉપદેશ છે.

આપણે સમાજમાં અનેક લોકો સાથે વ્યવહાર કરીએ છીએ. ઘણા બધાનું સાંભળીએ છીએ. તે સાંભળેલું વિચારીએ છીએ. તેમાં પોતાના અનુભવોને આધારે કે પછી પોતાની બુદ્ધિમાં ઊપજેલા વિવિધ તર્કોના આધારે તે વાતોની યોગ્યતા કે અયોગ્યતાનો નિર્ણય કરીએ છીએ. ત્યાર પછી તે પ્રમાણે અનુસરવું કે ન અનુસરવું તેનો વિચાર થાય અથવા ન પણ થાય. અન્ય લોકોએ કરેલી વાતોની આ એક પ્રકારની ચકાસણી છે. આવી ચકાસણી કરવાથી યોગ્ય કે અયોગ્યનો વિવેક પ્રાપ્ત થાય છે. સામાજિક જીવનમાં આ ચકાસણીનો અભિગમ ઉપયોગી પણ છે. પરંતુ આ જ અભિગમ જો સાચા આધ્યાત્મિક ગુરુ સાથે અપનાવવામાં આવે તો ઘણી મોટી ખોટ આવે. ગુરુ સામાન્ય વ્યક્તિ નથી. સામાન્ય વ્યક્તિ સાથે હોય તેવા જ સંબંધો ગુરુ સાથે ન હોવા જોઈએ. તેમના ઉપદેશો સામાન્ય માનવીની વાતો જેવા નથી. સામાન્ય માનવીની વાતો સાંભળીએ તેમ ગુરુના ઉપદેશો ન સંભળાય. દુન્યવી દૃષ્ટિએ બુદ્ધિશાળી ગણાતી વ્યક્તિઓના વિચારો સાથે જે વલણ અપનાવીએ છીએ તેવું જ ગુરુ સાથે ન હોય. ગુરુના વિચારો તો આપણું જીવન છે. તેઓના શબ્દો સાક્ષાત્કારની ભૂમિકાથી બોલાય છે. તેઓ જે બોલે છે, તે કેવળ માનતા નથી હોતા, પરંતુ અનુભવતા હોય છે. પરમાત્માએ આત્માના પરમ કલ્યાણ માટે જે સિદ્ધાંતો આપ્યા છે, તે જ સિદ્ધાંતો જીવનમાં આત્મસાત્ કરી ગુરુ આપણને ઉપદેશતા હોય છે. આથી એ સિદ્ધાંતો પરમ સત્ય હોય છે. વિશ્વાસુને આ પરમ સત્ય જ્ઞાનનો લાભ થાય છે,

એમ શ્રીકૃષ્ણ કહે છે.

ગુરુનાં ક્યાં એવાં વચનો છે જેને વિષે પરમ સત્યતાના વિશ્વાસની જરૂર પડે? ભગવાનના સ્વરૂપના નિશ્ચયનાં વચનો તેમાં મુખ્ય છે. વળી, આત્માના સ્વરૂપ અંગેનાં વચનો, આત્મામાં બ્રહ્મભાવનાં વચનો, આત્મામાં પરમાત્મા રહ્યા છે એમ સમજાવતાં વચનોમાં વિશ્વાસની જરૂર છે. જેમ કે વિવેકીના વચનામૃતમાં જ મહારાજે કહ્યું: ‘તું દેહ ઇન્દ્રિય, મન પ્રાણથી જુદો છું અને સત્ય છું અને એનો જાણનારો છું અને એ દેહાદિક સર્વે અસત્ય છે એમ વચન કહે તેને સત્ય માનીને તે સર્વથી જુદો આત્મારૂપે વર્તે પણ મનના ઘાટ ભેળો ભળી જાય નહીં.’ (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૧૬). અહીં મનના ઘાટ એટલે પોતાના વિચારો. વિવેકી પોતાના મનનું ધાર્યું મૂકીને વિશ્વાસથી ગુરુહરિના સિદ્ધાંતોને અનુસરે છે. બોલવું, ચાલવું, બેસવું, ઊઠવું વગેરે ક્રિયાઓ સુઘડપણે કરતો હોય તે લોકમાં વિવેકી ગણાય છે. તે વાત સાચી છે, પરંતુ મહારાજે વિશ્વાસુને વિવેકી કહ્યો. ખરેખર, એકાંતે બેસીને વિચારવા જેવી આ વ્યાખ્યા છે. ગુરુને આદર આપીએ, ભદ્રભાષામાં તેમની સાથે વાત કરીએ, તેમની સામે ઊંચા સાદે ન બોલીએ, હાજી હાજી કરીએ, તેઓ આવે તો ઊભા થઈ જઈએ વગેરે વિવેક તો આપણા જીવનમાં છે જ. પરંતુ જ્ઞાન માટે તો વિશ્વાસરૂપ વિવેક જ કામ લાગે છે.

હવે વિશ્વાસની અગત્યતા સમજાવવા માટે જ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જ્ઞાનનાં વિરોધી તત્વોને પણ અર્જુનને ઓળખાવ્યાં છે. શ્રીકૃષ્ણ કહે છે -

અજ્ઞાશ્રદ્ધાનશ્ચ સંશયાત્મા વિનશ્યતિ ।

નાયં લોકોઽસ્તિ ન પરો ન સુખં સંશયાત્મનઃ ॥

અજ્ઞાની, અશ્રદ્ધાળુ અને શંકાશીલ મનુષ્ય વિનાશ પામે છે. તેવા મનુષ્ય માટે આ લોક પણ નથી અને પરલોક પણ નથી તથા તેને ક્યારેય સુખ થતું નથી. (ગીતા ૪/૪૦)

અશ્રદ્ધા અને સંશય જ્ઞાનપ્રાપ્તિના બે મહાન અવરોધો છે. આ શ્લોકમાં તે કેટલું નુકસાન પહોંચાડી શકે તે દર્શાવ્યું છે.

અશ્રદ્ધાનો એક અર્થ છે - અવિશ્વાસ. અવિશ્વાસ એટલે ન માનવું. સત્યતાનો અસ્વીકાર. કેટલાકનું કહ્યું આપણે સત્ય માનતા જ નથી. એનો અર્થ કે આપણને તે વ્યક્તિમાં વિશ્વાસ નથી. સામેની વ્યક્તિ વિષેના આપણા અભિપ્રાયો કે માન્યતાઓના આધારે તે વ્યક્તિના વાણી-વિચારો પ્રત્યે આપણું વિશ્વાસ કે અવિશ્વાસનું વલણ જન્મે છે. ગુરુમાં અવિશ્વાસ ઘાતક છે. જ્યાંથી જ્ઞાન પામવાનું છે ત્યાં જ અવિશ્વાસ થયો એટલે અજ્ઞાને પાતાળે પાયા નાંખ્યા સમજવા.

બીજી વાત છે સંશયની. સંશય એટલે સંદેહ, શંકા. સંશયાત્મા વિનશ્યતિ! સંશય વિનાશને નોતરે. કેટલી નિઃશંક આ અભિવ્યક્તિ છે! શંકા જીવનને ઝેર બનાવી દે છે. શંકા અને સુખ ક્યારેય ભેગા ન હોય. ભય, ઉદ્વેગ, અનિશ્ચિતતા અને અનિર્ણયાત્મતામાં મનુષ્યને જકડી રાખવા તે શંકાનો સ્વભાવ છે. શંકા મનુષ્યોના પરસ્પરના સંબંધોનો વિનાશ સર્જી શકે છે. શંકા જીવનનો પણ વિનાશ સર્જી શકે તેમ છે. વિશ્વાસ પ્રાણવાયુ છે અને શંકા પ્રાણઘાતક છે. શંકાશીલ મનુષ્યના જીવનમાં કોઈ ભલીવાર ન હોય. બધું અણધાર્યું ચાલતું હોય. મૂળભૂત સિદ્ધાંતોમાં જ સંશય હોય એટલે જીવન ગુજરતું હોય પણ સાર્થકતા ન લાગતી હોય. અજંપો અને ખાલીપો તેને સતત પીડા આપતા રહે. આમ શંકા ભયાનક વસ્તુ છે, ખાસ કરીને ગુરુના જીવન, વચન અને સિદ્ધાંતોમાં થતી હોય તો. તેથી અહીં ગીતા આપણને જાગ્રત કરે છે. શંકા અંતઃકરણની મલિનતા છે. ગુરુથી શિષ્યને દૂર કરી રાખે છે.

જ્ઞાનપ્રાપ્તિના સંદર્ભમાં વિશ્વાસ, અવિશ્વાસ અને સંશયની સાથે અહીં તર્કનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ. તર્ક એટલે દલીલ. પોતે નક્કી કરેલા વિચારોને સત્ય સાબિત કરવા તર્કનો - દલીલોનો ઉપયોગ લોકો કરતા હોય છે. તર્કબદ્ધતા લોકમાં વખણાય છે. બૌદ્ધિકતાનું લક્ષણ ગણાય છે. પરંતુ એ યાદ રાખવું જોઈએ કે તર્ક ક્યારેય એક નિર્ણય નથી આપી શકતો. હા, થયેલા નિર્ણયોને તર્કથી વેરવિખેર કરી શકાય છે. તર્કને કોઈ એક પક્ષ નથી હોતો. તર્ક તો ‘બોલે તેના બોર વેચાય’ અને ‘ન બોલ્યામાં નવ ગુણ’ બંને પક્ષોને મદદ કરશે.

બીજું તર્ક માનવીય બુદ્ધિની ઊપજ છે. બુદ્ધિ જીવનના અનુભવોથી ઘડાય છે. તે અનુભવો અતિ અલ્પ, અધૂરા કે પછી અવળા હોઈ શકે છે, બદલાતા રહે છે, ખોટા સાબિત થતા રહે છે, સુધરતા રહે છે, બગડતા રહે છે અને અસ્થિર છે. આવા અનુભવના આધારે ચાલતાં તર્કોમાં પરમ સત્ય સુધી પહોંચવાની પહોંચ ક્યાંથી હોય! આથી આપણાં

શાસ્ત્રોએ આધ્યાત્મિક સિદ્ધાંતને અતર્ક્ય એટલે કે લૌકિક બુદ્ધિથી પર કહ્યો છે.

આનો અર્થ એમ પણ નથી કે આપણે તર્ક કે દલીલનો ઉપયોગ સાવ કરવાનો જ નથી. તર્કને વશ ન થવાની આ વાત છે. દલીલનો ઉપયોગ કરાય, પણ સિદ્ધાંતો નક્કી કરવા નહીં, પરંતુ નક્કી થયેલા સિદ્ધાંતને દૃઢ કરવા. તે પણ જરૂર પડતી હોય તો જ. વિશ્વાસુને તો નિરાંત હોય છે. તેને સિદ્ધાંતોના નિર્ણયની માથાકૂટ નથી. તે તો ગુરુહરિ દ્વારા નિર્ણીત સિદ્ધાંતોને દૃઢ કરવા જરૂર પડ્યે તર્કનો ખેલ માત્ર ખેલે છે અને ગુરુકૃપાનો આનંદ લે છે.

આમ, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન અર્જુનને અશ્રદ્ધા, સંશય કે તર્ક જેવાં દૂષણો પેસી ન જાય તે માટે જાગ્રત કરે છે.

આમ, વિશ્વાસનો પ્રાણ પૂરીને ગીતા અહીં ગુરુશિષ્ય સંબંધને વધુ તંદુરસ્ત અને મજબૂત બનાવે છે.

તત્પર: - તત્પરતા

તત્પર: શબ્દથી જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું બીજું સાધન બતાવ્યું છે. વિશ્વાસની સાથે તત્પરતા જોઈએ. તડપ, તાલાવેલી અને તન્મયતાનો સંગમ એટલે તત્પરતા. જ્ઞાનસિદ્ધિ ન થાય ત્યાં સુધી ચેન પડે નહીં તે તડપ. કેમ કરીને ગુરુહરિને જલદી રાજી કરી લઉં? કેમ કરી તેમણે આપેલા ઉપદેશોને જલદી મારા જીવનમાં ઉતારી લઉં? હવે તો મોડું કરવું જ નથી. એવો ઉત્કંઠાસભર ઉત્સાહ એટલે તાલાવેલી. અને ગુરુના સ્વરૂપમાં તથા તેમણે આપેલા જ્ઞાનોપદેશોમાં ડૂબ્યો રહે તે તન્મયતા.

શિષ્ય તત્પર થાય એટલે તેમાં ઉપર કહ્યું એ બધું જ હોય. ભલે ધ્યેય સિદ્ધ ન થયું હોય, પણ જો તત્પરતા હોય તો સાધનામાં ઉદાસી, કંટાળો કે પ્રમાદ જેવાં વિઘ્નોથી રક્ષા થાય છે. સાધના કષ્ટદાયક નહીં, પરંતુ આનંદદાયક લાગે છે. ભગવાન સ્વામિનારાયણે આ પ્રકારની તત્પરતા માટે ઇશક, આસક્તિ, વેગ અને ખપ જેવા શબ્દો પ્રયોજ્યા છે.

આવા તત્પર શિષ્ય માટે ગુરુ પણ જ્ઞાનની લહાણ કરવા તત્પર હોય છે.

સંયતેન્દ્રિય: - ઇન્દ્રિયનો સંયમ

સંયતેન્દ્રિય: શબ્દથી ઇન્દ્રિયનો સંયમ કહ્યો છે.

અનાવશ્યક અને નિષિદ્ધ વિષયો ભોગવવાથી ઇન્દ્રિયોનું તેજ ક્ષીણ થાય છે. જ્ઞાનને ગ્રહણ કરવાની કે ધારણ કરવાની શક્તિ ઓછી થઈ જાય છે. જ્ઞાન એકાગ્રતા વગર સિદ્ધ ન થાય. કોઈ વિદ્યાર્થી ભણતો હોય અને જો ઇન્દ્રિયો ઉપર લગામ ન હોય તો જોવા, ખાવા, હરવા-ફરવા જેવી ક્ષુલ્લક બાબતોમાં જ મન રાખ્યા કરે. એકાગ્રતા આવે જ નહીં. વાંચવા, લખવા, સાંભળવાનું મન થાય જ નહીં. વાંચે તોય ગમે નહીં. સમજાય નહીં. યાદ રહે નહીં. કંટાળો આવે. મન ભમ્યા જ કરે. ઇન્દ્રિયોનો સંયમ હોય તો એકાગ્રતા સહેજે આવે. ઇન્દ્રિયોનું તેજ વધે. ગ્રહણ-ધારણ શક્તિ વધે. જ્ઞાન પામવું સહેલું બની જાય. ઉત્સાહ વધતો જાય. બધી ઇન્દ્રિયોના વેગને ગુરુ તરફ વાળી દેવી એ ઇન્દ્રિયોનો સંયમ છે. ગુરુ તરફ વાળવી એટલે ગુરુની આજ્ઞા પાળવી. જોવું, સાંભળવું, જમવું વગેરે બધું જ ગુરુના આદેશ પ્રમાણે થાય ત્યારે ગુરુજ્ઞાનને ઝીલવાની પાત્રતા કેળવાય છે. આમ શ્રદ્ધા, તત્પરતા અને ઇન્દ્રિયસંયમ એમ ત્રણ અતિ અગત્યના ગુણો શિષ્યે જીવનમાં અપનાવવા જોઈએ, એમ આ શ્લોકમાં શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને સમજાવ્યું. હવે જે શિષ્ય આ ગુણોને પ્રામાણિકપણે આત્મસાત્ કરે તો તેને કેવું ફળ મળે તે કહે છે.

જ્ઞાનં લબ્ધ્વા પરાં શાન્તિમ્ અધિગચ્છતિ ॥ -

જ્ઞાનથી શાંતિ

જ્ઞાનનો લાભ અને પરમ શાંતિ એમ બે ફળ શિષ્યને મળે છે. શિષ્ય જો ઉપરોક્ત ગુણો પોતાના જીવનમાં આત્મસાત્ કરે તો ગુરુકૃપાથી શિષ્યનો આત્મા પણ જ્ઞાન- પ્રકાશથી ઝળહળી ઊઠે છે એમ પ્રથમ ફળ કહ્યું. પરંતુ આટલે પૂરું નથી થતું.

જ્ઞાનં લબ્ધ્વા પરાં શાન્તિમ્ અચિરેણાઽધિગચ્છતિ ॥ એમ અહીં તો પરમ શાંતિ સુધીની સફર છે. ઘણું બધું જાણતો હોય અને જો શાંતિ ન હોય તો સમજવું કે બરાબર સમજ્યો નથી. સાચું જ્ઞાન હોય ત્યાં શાંતિ હોય જ. અને સાચી સમજણ ગુરુ વગર મળી શકતી નથી. માટે ગીતા જે જ્ઞાનની વાત કરે છે તે ગુરુની શરણાગતિ લઈને તેમની પાસેથી પ્રાપ્ત કરેલા જ્ઞાનની જ વાત છે. પોતાની મેળે વિચારોના મંથનથી કે પછી જાતે જ જાતજાતનાં પુસ્તકોનાં મંથનથી ભેગી

કરેલી માહિતીની આ વાત નથી. આવી માહિતીઓ ગમે તેટલી ભેગી કરીએ તોય અહીં કહે તેવી પરમ શાંતિનો અંશ પણ અનુભવાય નહીં. માટે બ્રહ્મસ્વરૂપ ગુરુ પાસેથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે એટલે અનુભવી થઈ જાય. બ્રહ્મના સંગે બ્રહ્મરૂપ થઈ જાય. અને બ્રહ્મરૂપ થયો એટલે શાંતિ શોધવી ન પડે, હોય જ. શાંતિ એટલે નિરાંત. ગુરુના સહવાસ અને કૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલાં જ્ઞાન, પ્રેમ, પ્રસન્નતા, આનંદ, સંતોષ, કૃતાર્થતા અને ધન્યતા બધું ભેગું થઈ શિષ્યના આત્મામાં શાંતિરૂપે પ્રસ્થાપિત થઈ જાય છે. આ શાંતિ જ જીવનની સર્વોચ્ચ ફળશ્રુતિ છે.

બ્રહ્મસ્વરૂપ ગુરુની આદર્શ શિષ્યતા

આપણી બ્રહ્મસ્વરૂપગુરુઓની પરંપરા ગીતાના આ શબ્દોનું જીવંત ઉદાહરણ છે.

ભગતજી મહારાજ તાત્વિક દૃષ્ટિએ બ્રહ્મસ્વરૂપ સત્પુરુષ હોવા છતાં લૌકિક દૃષ્ટિએ અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના શિષ્ય હતા. આ શ્લોકમાં દર્શાવેલા ત્રણેય ગુણો અને તેનું ફળ ભગતજી મહારાજમાં આત્મસાત્ થયેલું જોવા મળે છે.

એક વાર ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સારંગપુર આવ્યા. ભગતજી સાથે હતા. સ્વામી બહિર્ભૂમિ જઈને આવ્યા. ભગતજી તેમને હાથ ધોવરાવતા હતા. તે વખતે સ્વામીએ પ્રાગજી ભગતને સંબોધીને કહ્યું: ‘પ્રાગજી! કોઈ ઉત્કૃષ્ટ શ્રદ્ધાવાન પાત્ર મળે તો તેને જ્ઞાન આપવું છે.’

ત્યારે ભગતજી તરત જ બોલ્યા કે સ્વામી! ‘એ જ્ઞાન મને આપો.’

ત્યારે સ્વામી ગંભીરતાથી કહે, ‘આ જ્ઞાન એમ મળે તેવું નથી. એ તો દેહ, ઈન્દ્રિયોના ચૂરેચૂરા કરી નાંખે ત્યારે મળે તેવું છે.’ આટલી વાત સાંભળી ભગતજીની તત્પરતાને જાણે બમણો વેગ મળ્યો. આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી માટે હું શું કરી નાંખું એવો સાચો ભાવ ભીતરથી જાગી ઊઠ્યો. મન કર્મ વચને સ્વામીમાં જોડાઈ ગયા. ગુરુમય બની ગયા.

ગુરુને પ્રસન્ન કરવાની તેમની ઉત્કૃષ્ટ ભાવનાએ તત્પરતાની સાથે સંયમને જોડ્યો. બે દિવસ ઉપવાસ અને એક દિવસ એક સમય જમવાનું એવું આકરું વ્રત આદર્યું.

તત્પરતા અને સંયમની સાથે સાથે તેઓ શ્રદ્ધાથી ભરપૂર હતા. તેમણે સંપૂર્ણ અને પરિશુદ્ધ વિશ્વાસથી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો સમાગમ કર્યો. એક વખત સ્વામીએ તેમને ગિરનાર પર્વતને બોલાવી લાવવા કહ્યું. આવી આજ્ઞા સાંભળતાં ત્યાં આજુબાજુ ઉપસ્થિત અન્ય સંતો-હરિભક્તોને જરા વિચિત્ર લાગ્યું, પરંતુ ભગતજી ક્ષણનો પણ વિલંબ કર્યા વગર ગિરનાર પર્વત પાસે ગયા અને તે પર્વતને સ્વામીની આજ્ઞા કહી સંભળાવી. ગુરુવચનમાં શ્રદ્ધાની આ પરાકાષ્ઠા હતી.

શ્રદ્ધા, તત્પરતા અને સંયમની ત્રિવેણી ભગતજીના જીવનમાં સહજ ઘૂંટાઈ ગઈ હતી. પરિણામે અધ્યાત્મ-સાક્ષાત્કારની ભૂમિકાના જ્ઞાનશિખરને તેઓએ સિદ્ધ કર્યું. અને પરમ શાંતિની અતિ ઊંચી પદવી સર કરી. આથી તેમનું મુખ હંમેશાં આનંદથી છલકાતું રહેતું.

અર્જુન આવી પરમ શાંતિનો અનુભવ કરે તે શ્રીકૃષ્ણ પણ ઈચ્છે છે તેથી તેમણે આ અલૌકિક ઉપદેશ કર્યો.

ઉપસંહાર

આ રીતે સર્વોચ્ચ જ્ઞાન અને પરમ શાંતિનાં રહસ્યોને ઉદ્ઘાટિત કરવામાં ભગવદ્ગીતાએ કાંઈ બાકી રાખ્યું નથી. જ્ઞાની અને તત્ત્વદર્શી એવા સાચા ગુરુ હોય, પ્રણિપાત, પરિપ્રશ્ન અને સેવાની સાથે શ્રદ્ધા, તત્પરતા અને ઈન્દ્રિયસંયમ જેવા ગુણોથી યુક્ત શિષ્ય હોય ત્યાં બ્રહ્મવિદ્યાનો સાક્ષાત્કાર આપ મેળે ઉપસ્થિત થઈ જાય છે અને પરમ શાંતિ તેને ફરી વળે એટલું અહીંનું સાર, સર્વસ્વ છે.

આપણે પરમ ભાગ્યશાળી છીએ કે એવા ગુરુહરિ શ્રી પ્રમુખસ્વામી મહારાજનો આપણને પ્રત્યક્ષ લાભ મળ્યો. આપણે એમની સેવા કરી, એમનાં વચનો સાંભળ્યાં. અને આજે ગુરુહરિ મહંત સ્વામી મહારાજની સેવા આપણે કરી રહ્યા છીએ, એમનાં વચનો સાંભળી રહ્યા છીએ. હવે આપણી ફરજ એટલી જ છે કે આપણે અવિશ્વાસ, સંશય, તર્ક-વિતર્ક-કુતર્ક, વાદ-વિવાદ બધું એક કોરે મૂકી દઈએ. આપણા ગુરુહરિએ જે કહ્યું અને જે કહી રહ્યા છે તેમાં પરમ વિશ્વાસ રાખી, ધીરજ, તત્પરતા અને સંયમને જીવનમાં ઘૂંટી તેમને રાજી કરી લઈએ. તેઓ જે જ્ઞાનનો સાક્ષાત્કાર કરાવવા ઈચ્છે છે તે પ્રાપ્ત કરીએ. તેઓ જે શાંતિનો અનુભવ કરાવવા તત્પર છે તે શાંતિના અધિકારી બનીએ.

અસ્તુ. ♦